T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İŞLEVİNİ YİTİRMİŞ MEKÂNLARDA TÜKETİM SÜREKLİLİK İLİŞKİSİ

Delal DEMİRTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

AĞUSTOS, 2023

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İŞLEVİNİ YİTİRMİŞ MEKÂNLARDA TÜKETİM SÜREKLİLİK İLİŞKİSİ

Delal DEMİRTAŞ tarafından hazırlanan tez çalışması 23.06.2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Feride Pınar
ARABACIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Selin YILDIZ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üye. Begüm BAYRAKTAROĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Mimari Mekânın Sürekliliği ve Döngüselliği” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Delal DEMİRTAŞ

İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalışma sürecim boyunca sonsuz sabrı, desteği ve anlayışı ile yanımda olmuş olan, mimarlık öğrenimimin başından beri katkılarıyla beni yönlendiren, motive eden çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Feride Pınar Arabacıoğlu'na, karşılaştığım problemler sonucu süreç planladığımızdan zorlu ve çetrefilli geçse de yanımda olduğu için çok teşekkür ederim.

Tez jürisinde öğrenim hayatımda karşılaştığım en yapıcı eleştirileriyle çalışmamın gelişmesine katkı sağlayan ve yönlendiren Doç. Dr. Selin Yıldız ve Dr. Öğr. Üye. Begüm Bayraktaroğlu'na;

Benden desteklerini esirgemeyen İstanbul Gedik Üniversitesi'ndeki değerli hocalarım ve çalışma arkadaşlarıma;

Gösterdikleri anlayış ve sundukları moral desteği ile her an yanımda olan sevgili arkadaşım ve meslektaşım Betül Tağ'a;

İhtiyaç duyduğumda motivasyonumu toplamama yardım eden, yanımda olan tüm arkadaşlarım, ailem ve Alf'le Robin'e;

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Delal DEMİRTAŞ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR iii
ŞEKİL LİSTESİ v
TABLO LİSTESİ vi
ÖZET vii
ABSTRACT 9
1 GİRİŞ 11
1.1 Tezin Amacı 12
1.2 Hipotez 13
1.3 Kapsam ve Yöntem 13
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE 15
2.1 Tüketim Üzerine 15
2.1.1 Tüketimin Değişimi 16
2.1.2 Mekânın Tüketimi 21
2.2 Sürdürülebilirlik Üzerine 26
2.2.1 Sürdürülebilirliğin Ortaya Çıkışı ve Değişimi 26
2.2.2 Sürdürülebilir Mimarlık – Yeniden Kullanım 31
3 MİMARİ MEKÂNIN SÜREKLİLİĞİ 36
3.1 Süreklilik – Süreksizlik Diyalektiği 36
3.2 Mimari Mekânın Sürekliğini Etkileyen Faktörler 39
3.2.1 Kalıcılık - Geçicilik 40
3.2.2 Sınırlar - Sınırsızlıklar 43
3.2.3 Mülkiyet- Müştereklik 45
4 SÜREKLİLİĞİN YENİDEN KULLANIM ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ 47
4.1 Bayer Kubbeleri 48
4.2 Sesc Pompeia 53
4.3 Müze Gazhane 56
4.4 Marconi İşgali 59
4.5 Örneklerin Değerlendirilmesi 62
5 TARTIŞMA VE SONUÇ 63
KAYNAKÇA 65
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 71

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: Endüstri Devrimlerinin Tarihsel Gelişimi (Yazar tarafından üretilmiştir.) **17**

Şekil 2.2: Bireylerin karşılaştıkları tüketim ve kontrol baskısını eleştiren "They Live" adlı filmden bir sahne.(Marsh, 2013)..... **18**

Şekil 2.3: Planlı eskitme çeşitleri şeması (Yazar tarafından derlenmiştir.)..... **20**

Şekil 2.4: Kristal Saray (The Crystal Palace) demir-çelik yapı elemanlarının mimari alanda kullanılmasının öncülerindendir. (Philip Henry , 1854) **22**

Şekil 2.5: Landback Hareketi protestolarından bir kare(White, 2020) **30**

Şekil 2.6: Chipko Movement (Wikimedia commons, 2022)..... **30**

Şekil 3.1: Mekânın sürekliliğinin devamına dair diyagram anlatımı. (Yazar tarafından üretilmiştir.) **39**

Şekil 3.2: Kromatografik plaka üzerinde yakalanmış hareketli görüntüler. (Marey, 1882) **42**

Şekil 3.3: Aldo Rossi'nin Teatro del Mondo'su (Domus Architettura, 2023) **44**

Şekil 4.1: Kubbe barınakların üretim süreci (Arkitera , 2020)..... **50**

Şekil 4.2: Kubbeleri bir araya getirerek oluşturulan plan tipleri (Ozkan, 1983)... **51**

Şekil 4.3: İki kubbenin yerel mazemeler ile bir araya getirilip kullanılması (Ozkan, 1983) **51**

Şekil 4.4: Kubbelerin yeni kalıcı yerleşim alanlarında kullanımları (Ozkan, 1983) **52**

Şekil 4.5: Sesc Pompeia (solda) yeniden kullanım öncesi (Sheier, 1977) ve (sağda) yeniden kullanım sonrası (Kon, 1997) **56**

Şekil 4.6: Sesc Pompeia dış mekân kullanımı (Sesc Pompeia, 2018) **57**

Şekil 4.7: Hasanpaşa Gazhanesinin Yeniden Kullanım Öncesi Durumu (Gazete Kadıköy, 2022) **58**

Şekil 4.8: Hasanpaşa Gazhanesinin Yeniden Kullanım Sonrası Durumu (Gazete Kadıköy, 2022) **58**

Şekil 4.9: Müze Gazhane Kullanımı (Müze Gazhane, 2023.) **69**

Şekil 4.10: S Marconi binası (Álvarez , 2013)..... **62**

Şekil 4.11: Kullanıcılar tarafından organize edilen kreş (Boieras, 2015) **63**

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 T Sürdürülebilirlik hareketinde önemli anlaşmalar, kuruluşlar ve onaylanan yasaların tarihsel çizelgesi (Yazar tarafından üretilmiştir.) **.....30**

Tablo 2.2 Sürdürülebilirlik hareketinde sivil toplum örgütleri, sosyal aktivizm, siyasi hareketlerin tarihsel çizelgesi (Bayraktaroğlu,2019)**…….31**

Tablo 2.3: Yeniden Kullanım Projelerinde Karar Alıcı Aktörler (Yazar tarafından üretilmiştir.)**.....36**

Tablo 4.1: Bayer Kubbeleri kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.) **.....49**

Tablo 4.2: Bayer Kubbeleri değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.) **.....53**

Tablo 4.3: Sesc Pompeia kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.)**.....54**

Tablo 4.4: Sesc Pompeia değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.) **56**

Tablo 4.5: Müze Gazhane kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.)**.....57**

Tablo 4.6: Müze Gazhane değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.) **.....59**

Tablo 4.7: Marconi kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.) **.....60**

Tablo 4.8: Marconi değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)**.....62**

Tablo 4.9: Örnek değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.) **.....63**

ÖZET

İşlevini Yitirmiş Mekânlarda Tüketim ve Süreklilik İlişkisi

Delal DEMİRTAŞ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

İnsanların üretim ve tüketim ile kurduğu ilişki tarih boyunca çeşitli sebepler ile değişmiş ve bu değişim insan yaşayışını, çevresiyle kurduğu ilişkiyi şekillendirmiştir. İnsanın ihtiyaçları sonucu ortaya çıkan, çevreyi etkilemesine yol açan tüketim; insanlık tarihinin başlangıcına dayanıyor olsa da, bu etkinin gücünü artıran belirli gelişmeler olmuştur. Endüstri devrimi ile birlikte gelen teknolojik gelişmeler, ekonomik büyüme hedefleri ile değişen tüketim anlayışı ve artan tüketim insanlığın çevreye olan etki düzeyini artırmış; antroposen olarak adlandırılan İnsan Çağı başlamıştır. Tüketim daha önce görülmeyen düzeyde artmış, buna bağlı olarak sınırlı kaynakların kullanımı hızlanmıştır. Sınırsız ekonomik büyüme politikaları, ihtiyaç fazlası ürünlerin üretimine sebep olmuş, bu durum çevreye verilen zararın artmasına sebep olmuştur. Kırdan kente göç ve artan nüfus ile kent alanları artmış; çağın tüketim anlayışı bu yeni alanların üretimine

yansımıştır. İhtiyaçların ve sakinlerinin değişimi ile beraber büyüyen kentlerde atıl mekânlar ortaya çıkmıştır.

İnsanın çevreye verdiği zararın fark edilmesi ile ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı, yıllar içerisinde çok çeşitli çözüm önerilerinin sunulduğu ve araştırmaların yapıldığı bir çalışma alanına dönmüştür. Bu tartışmaların kaynağı olan ve insanın doğaya müdahalesinin büyüklüğü sonucu ortaya çıkan iklim krizi ise gün geçtikçe önemini hissettirerek ekosistemdeki dengeyi tehdit etmektedir. Çok çeşitli kültürlerin, koşulların ve sistemlerin olduğu dünyada, sürdürülebilirlik adı altında söylenen bir fikrin her yerde geçerli olacağını düşünmek gerçekçi olmayacaktır. Her şey gibi mimari üretimde de kesin ve tek bir sürdürülebilirlik yöntemi önermek doğru olmayacaktır. Bu çalışmada, mekânların ve mekânın sakinlerinin çeşitliliği dikkate alınarak bütüncül bir okuma yapılması hedeflenmiştir. Tez çalışmasında, sürdürülebilirlik ve tüketim ilişkisi ele alınmış; toplumların tüketim anlayışlarının değişiminin mimari mekânın tüketimine yansıması irdelenmiştir. Mekânın kullanılmaya devam edilişi sürekliliğin bir göstergesi olarak alınmış, mekânın sürekliliğinin sürdürülebilir oluşu kabulü ile bu sürekliliği etkileyen faktörler araştırılmıştır. İşlevini kaybeden ve atık olabilecek mekânların sürekliliğinin yeniden kullanım ile yaşam döngüsüne devamını etkileyen olgular ve tüketimle olan ilişkileri belirlenmiş, ilgili örnekler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döngüsel ekonomi, mimari mekânın sürekliliği, sürdürülebilirlik, tüketim, yeniden kullanım.

ABSTRACT

The Relationship Between Consumption and Continuity in Dysfunctional Spaces

Delal DEMİRTAŞ

Department of Architecture

Master of Philosophy Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

The relationship that people establish with production and consumption has changed for various reasons throughout history, and this change has shaped human life and the relationship he has established with his environment. Consumption, which arises as a result of human needs and causes it to affect the environment; Although it dates back to the beginning of human history, there have been certain developments that have increased the strength of this influence. Technological developments that came with the industrial revolution, economic growth targets, changing consumption understanding and increasing consumption have increased the level of human impact on the environment; The Human Age, known as the Anthropocene, has begun. Consumption has increased at an unprecedented level, and accordingly the use of limited resources has accelerated. Unlimited economic growth policies have led to the production of surplus products, which has led to an increase in the damage to the environment. Urban areas have increased with rural to urban migration and increasing population; The consumption understanding of the age is reflected in the production of these new areas. With the change of needs and residents, idle spaces have emerged in growing cities.

The concept of sustainability, which emerged with the awareness of the damage caused by humans to the environment, has turned into a field of study where various solutions are offered and researches are made over the years. The climate crisis, which is the source of these discussions and emerged as a result of the greatness of human intervention in nature, threatens the balance in the ecosystem by making its importance felt day by day. In a world with a wide variety of cultures, conditions and systems, it would be unrealistic to think that an idea said under the name of sustainability would be valid everywhere. As with everything else, it would not be correct to suggest a single and precise method of sustainability in architectural production. In this study, it is aimed to make a holistic reading by taking into account the diversity of the spaces and the inhabitants of the space. In the thesis study, the relationship between sustainability and consumption was discussed; The reflection of the change in the consumption understanding of societies on the consumption of architectural space has been examined. The continuation of the use of the space was taken as an indicator of continuity, and the factors affecting this continuity were investigated with the acceptance of the sustainability of the continuity of the space. The facts that affect the continuity of the spaces that have lost their function and may be waste, the reuse and the continuation of the life cycle, and their relations with consumption have been determined and the relevant examples have been examined.

Keywords: Circular economy, consumption, continuity of architectural space, sustainability, reuse.

1
GİRİŞ

Endüstri devrimi ve globalleşen dünya ile, mekanik yeniden üretim başlamış ve tüketim ürünlerine erişim hiç olmadığı kadar kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. İnsanın tüketiminde şeyler üretilir, tüketilir ve atılır. Şeylerin elde edilebilirliğinin artması ile insanın atığı da artmıştır. Toplumun tüketim anlayışındaki bir sonraki aşama ise zorunlu olan ya da olmayan ihtiyaçlarla, sentetik-gerçek dışı ihtiyaçlar arasındaki farkın ortadan kalkması olmuştur. Üretilen şeylerin bir getirisi olan imaj, artık bir tüketim ürününe dönüşmüştür. Kapitalizm ile güçlenmiş olan bu durum, tüketimin bütün alanlarına yayılmıştır. Artık ürünler metalaşmış, sunduğu statü ve prestiji ile değerlendirilir ve tüketilir hale gelmiştir. Mimarlık da bu tartışmaların dışında var olmamıştır. Varoluşu itibarıyla çağın izini taşıyan ve üretim alanları arasında kalıcılığı en yükseklerden olan mimarlık, mekanların tüketimi sonrası ortadan kolayca kaldırılamayan ve gizlenemeyen atıklar oluşturmaktır. Kentler gibi mimarinin yoğun pratik edildiği yerlerde, tüketim anlayışı ile bu atık mekanlar zaman içeresinde çoğalmıştır. Karbon ayak izi yüksek bir sektör olan inşaat sektöründeki bu tüketim anlayışı dolayısıyla çevre krizine katkı sağlamaktadır.

Çevre ve iklim krizi tartışmalarının başlaması sonucu ortaya çıkan sürdürülebilirlik, uzun yıllardır çalışılan ve üzerine çok şey söylenmiş bir konu olmuştur. Bir genelleme yapılamayacak kadar farklı kültürleri, toplumları barındıran dünyada ortaya olan çevre ve iklim krizinin çıkmasına sebep olan faktörler; insanın tüketim anlayışının sınırsızlığı sonucu doğaya ölçüsüz müdahalesi ve doğal kaynakları ölçüsüz kullanması olmuştur. Güncel sürdürülebilirlik yöntem önerilerinden biri olan döngüsel ekonomi modelinde üretim ve tüketim döngüsü; ürünlerin üretim sonrası kullanılıp atıldığı bir model yerine ürünlerin yeniden dönüştüğü, tamir edilebildiği, yeniden işlevlendirildiği, temel olarak atık ürün miktarının minimum seviyede olduğu şekliyle kurgulanmaya çalışılmıştır. Döngüsel ekonominin mimarlığa uyarlanması, bu prensiple mimarlığın icra edilmesinin mümkünlüğü ile ilgili de çalışmalar başlamış ve yapılmaktadır. Ancak tüketim kültürü, üretim alanlarımızı ve yaşayışımızı çok katmanlı bir şekilde değiştirmiştir ve yeni bir alternatifte de eski tüketim anlayışla hareket etmek çok kolay bir hale gelmiştir.

Döngüselliğin prensiplerinden biri olan yeniden kullanım, yapıları yıkıp atmayı reddeden varoluşu sebebi ile sürdürülebilir bir pratiktir olmuştur. İşlevselliğin yitirildiği noktada başlamaktadır ve bu noktada yitirilen çevre temasının yeni bir diyaloğa dönüşme şansını üretmektedir. Jean Nouvel, Baudrillard ile olan söyleşisinde mimarlığın artık jeolojik bir katmana dönüştüğü ve yapılacak değişikliklerin ancak bu var olan katman içerisinde yapılacağını söylemiştir (Baudrillard vd., 2011). Bu düşüncenin şöyle bir gerçekliği ve can alıcı noktası da vardır: sürdürülebilir malzeme ve yapım yöntemleri araştırmaları devam etse de değişim bir anda olmamakta, yeni üretilen mekânlar eskileri ile çoğalarak var olmaktadır. Yaşadığımız süre boyunca kentlerde üretim ve tüketim devam etmektedir. Tez çalışması kapsamında sürdürülebilirlik bir mimarlık pratiği olan yeniden kullanımın mümkünlüğünün, mekanların fiziksel kapasitelerinin yanında, kapitalist ekonomilerdeki tüketim alışkanlıkları ile bağlantısı incelenmiştir.

Mimari üretimin çok katmanlı ve karmaşık döngü içerisinde sürdürülebilir olarak var olmasının yolunun yeni bir teknolojiyle, malzemeyle ya da farklı bir bakış açısı ile mi olacağı bu çalışma hazırlanırken sorgulanan sorulardandır. Döngüsel ekonomi ve döngüsellik düşüncesi lineer tüketim anlayışından çıkmak için iyi bir yol olarak görünmektedir. Bu çalışmada yalnızca döngüsel ekonomi ve mimarlık ilişkisine değil, sürdürülebilirlik ve tüketimle ilgili buluşlar üstü kavramlara da odaklanılacaktır. Tüketim kültürünün temsil ettiği ya da beraberinde büyüttüğü bireyselliğin karşısında sürdürülebilirliğin müştereklikle bir ilişkisi olup olmadığı; insanın doğaya karşı sınırlar çizdiği, ötekileştirdiği ve değiştirdiği dünyaya karşılık sınırların belirginsizleştiği ve sabitlik yerine geçiciliğin, performatifliğin ön plana alındığı bir mimarlık anlayışının sürdürülebilirliği araştırılacaktır.

1.1 Tezin Amacı

Tez çalışması kapsamında, mekânların yeniden kullanımına yönelik alınan kararlar ile tüketim alışkanlıkları arasında olabilecek bağlantı ve bu bağlantıyı etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu amaç için ilk olarak tüketim alışkanlıklarının nesnelerin ve mekânın yaşam döngüsünü nasıl etkilediği tarihsel çerçevede incelenmiştir. Endüstri devrimi sonrası büyüyen sermaye ve globalleşme sonucunda kırdan kente göç artmış, bu durum kentlerin tüksek hızda büyümesine sebep olmuştur. Yeni oluşan kent alanlarının planlaması endüstrinin etkisi altında kalmış, ticaret ve

ikamet bölgeleri gibi belirli işlevlere sahip kent alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Değişen arz talep dengeleri ile işlevini yitiren alanlar terk edilmiş ve kent içinde oluşan artık alanlarla eski sınırlarını aşmıştır. Şirketlerin, ürettiği tüketim ürünlerinin satışının devamlılığı için planlı eskitme kavramını ortaya çıkardığı; bu strateji ile bilinçli olarak tüketim ürünlerinin kullanım ömürlerinin düşürüldüğü görülmüştür. Planlı eskitme, mekanların tüketiminde de etkili olmuş, Ulusal Bina Sahipleri ve Yöneticileri Birliği gibi sermaye sahipleri binaların kullanım ömrüne yönelik açıklamalar yapmış, bu durum mevcut kullanılabilir binaların yıkılıp yeniden yapılmasını meşrulaştırmıştır.

İnsan yaşayışını ve çevresiyle iletişimi değiştiren bu yeni üretim-tüketim döngüsünün, insan dışı çevreye verdiği zararların fark edilmesi üzerine; sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmış, sürdürülebilir mimarlık üzerine birçok farklı fikir ortaya konmuştur. Tez çalışması kapsamında, kentte var olan mimari katmanın sürdürülebildiği, mekânın kullanımının sürekliliği olarak ele alınmış ve bu sürekliliği etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu faktörler, yeniden kullanım örnekleri üzerinden tartışılmış ve yeniden kullanım sonrası bu faktörlerdeki değişim araştırılmıştır.

1.2 Hipotez

Tez çalışması kapsamında yapılan araştırma sonrası, yeniden kullanım projeleri ile mekânın kullanımının sürekliliği, süreklilik-süreksizlik diyalektiği ile ele alınmış, mekân kullanımındaki süreksizlik anlarında (işlevsiz kalma, terk edilme vb.) bu süreksizlik halinin kabulü ve atanan işlevin değişimi ile mekânın kullanımının sürekliliğin artacağı savunulmuştur. Kullanımdaki süreksizlik anlarına sebep olan faktörler ise kalıcılık-geçicilik, sınırlılık-sınırsızlık, mülkiyet-müştereklik değerlerindeki değişim üzerinden incelenmiştir. Bu kavramlar ile tüketim alışkanlıkları arasında bir bağlantı olduğu öngörülmüş ve bu bağlantı yeniden kullanım örnekleri üzerinden incelenmiştir.

1.3 Kapsam ve Yöntem

Çalışma kapsamında, döngüselliğin mimari ile olan ilişkisinin örnek mekânlar ve tarihsel süreç üzerinden çok katmanlı ve bütüncül bir bakış ile incelenmesi ve tartışılmasını temel alan nitel bir araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Çalışma,

sürdürülebilirlik, döngüsellik ve tüketim ilişkisinin tarihsel olarak okunması; ortaya çıkan kavramsal çerçevede belirlenen parametreler üzerinden örnek mekânların seçilmesi ve incelenip yorumlanması olmak üzere üç aşamalı olarak kurgulanmıştır. Kavramsal çerçevede tüketim ve sürdürülebilirlik ilişkisinin araştırılması adına literatür taraması yapılacak, mekân üretiminde etkili olan karar alıcılar belirlenmiştir. Sonrasında mekânın sürekliliğini etkileyen faktörler, kavramsal çerçevede kurulan perspektif ile incelenecek ve bu faktörlerin etkileri araştırılmıştır. Karar alıcı aktörlere göre seçilen yeniden kullanım örnekleri ile çalışma kapsamında elde edilen faktörlerin mekânın tüketimi ve sürekliliğiyle olan ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, mekânın üretimi ve tüketimi; bu kavramların tarihsel değişim sürecine paralel olarak incelenmiş, ortaya çıkan gelişmelerin mimarlık pratiğine yansımaları ele alınmıştır. İlk olarak tüketimin ve insanın tüketim ile kurduğu ilişkinin değişimi irdelenmiş; bu değişim ile birlikte insanların, ürünlerin ve sonrasında mekânın yaşam döngüsünün değişimi ilişkilendirilmiştir. Daha sonrasında mevcut üretim-tüketim döngüsüne alternatif yaklaşımlar, sürdürülebilirlik kapsamında incelenmiş; bu alternatiflerin mimarlık pratiğine yansımaları, tüketim alışkanlıkları perspektifinden değerlendirilmiştir.

2.1 Tüketim Üzerine

Tüketim olgusu insanlık tarihinin başlangıcına dayanmaktadır. Bütün canlılar gibi insanlar da yaşamları boyunca sürekli olarak tüketmişlerdir. Geçmişten günümüze toplumların sosyal hayatlarının şekillenmesinde etkili olan tüketim, zaman içerisinde insanla birlikte değişmiştir. Toplumun ve bununla birlikte tüketimin değişiminde önemli geçiş noktaları bulunmaktadır. Avcı-toplayıcı toplumdan yerleşik hayata geçiş, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, sanayi ötesi toplum olan bilgi toplumuna geçiş, insan yaşayışını ve tüketim alışkanlıklarını şekillendiren değişimler olmuştur. Raymond Williams, tüketme teriminin en erken kullanımlarının "tahrip etmek, israf etmek, harcamak, bitirmek" olduğunu belirtmiştir (Williams, 1976).

Zorunlu ihtiyaçların giderilmesi olarak ortaya çıkan tüketim, ekonomik ve sosyal değişimlerle zaman içerisinde toplumu şekillendiren, bireylerin mutluluğunun ölçüsü olan bir olguya dönüşmüştür. Tüketilen şeyin fonksiyonel faydası, imaj faydasına kıyasla değer yitirmiştir. İnsanın tüketimini diğer canlılardan ayıran şey; arzuları ve isteklerinin, ihtiyaçlarıyla beraber tüketimine yön vermesi (A.Hamdi İslamoğlu, 2013) ve bu tüketimi karşılayabilmek için doğaya yapabileceği müdahalenin büyüklüğüdür.

2.1.1 Tüketimin Değişimi

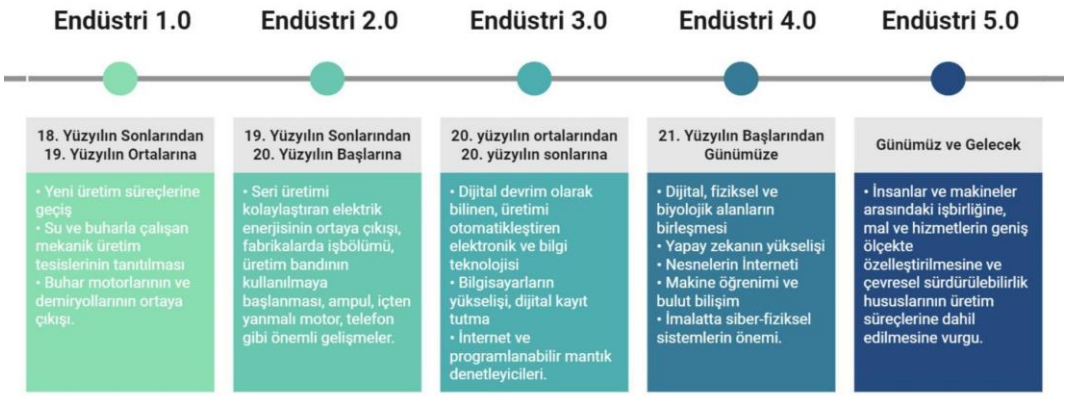
Avcı toplayıcı toplumlarda, tüketilen ürünler insan tarafından yeniden üretilebilir olmamakla birlikte; insan, tükettiği şeyler üzerinde söz sahibi de olmamıştır. İnsanın doğaya müdahale edip üretim ve tüketim döngüsünde fark yaratmaya başlaması, yerleşik hayata geçişi ile olmuştur. Her toplumda aynı anda olmamakla birlikte, yerleşik hayata yani yiyecek üretimine geçiş MÖ 8500 yıllarında Neolitik Çağ'da gerçekleşmiştir (Özüşen ve Yıldız, 2012). Göçebe toplumlarda, göç sırasında yürüyemeyen çocukların bakımının zorluğundan ötürü uzun olan doğum aralıkları; yerleşik hayata geçişle kısalmıştır. Böylece nüfus artmaya başlamıştır (Diamond, 1999). Artan nüfusla birlikte ihtiyaçlar da artmış, dolayısı ile tüketim fazlalaşmıştır. Bitkiler ve hayvanlar evcilleştirilmiş, insanın yeni yaşam tarzına uygun besinlerin tüketimi fazlalaşmıştır. Açlık tehlikesinin ortadan kalkması, daha fazla rahatlık, daha az bedensel çalışma anlamına gelebilecek olan yiyecek üretimi, beklenenin aksine beraberinde daha çok çalışma, kötü beslenme ve erken ölümleri getirmiştir (Özüşen ve Yıldız, 2012). Bakır Çağı olarak da adlandırılan Kalkolitik Çağ'ın başlaması ile birlikte altın, demir, bakır gibi madenler keşfedilmiş, bu metaller ile eşya üretilmeye başlanmıştır. Farklı üretim ve ihtiyaç alanlarının ortaya çıkması karşılıklı ticaretin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Vere, 1942/2021).

Günümüz ekonomik sistemlerinin ve tüketim anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişmeler, Orta Çağ'ın sonlarında ortaya çıkmıştır. Pusula, tekerlek, karavel gibi insanları mobilize etmeye yardımcı olan aletlerin icadı, ticaretin çoğalmasına sebep olmuştur. Ticaret yolları ortaya çıkmış, uluslar bu yolların hakimiyeti için savaşmışlardır. Amerika kıtası keşfedilmiş, kıtalar arası yolculuklar başlamıştır. Avrupa'da politik, sosyal ve ekonomik sistemler feodalizmden kapitalizme doğru geçiş başlamıştır (Sweezy & Hilton, 2006). Enflasyon ortaya çıkmış, para birimlerinin değeri düşmüş, altınla desteklenmeyen paralar basılmıştır. Modern bankaların temeli atılmış, kredi ve faiz yaygınlaşmıştır (Lopez, 1976/2005). Bu gelişmeler ticari devrim (commercial revolution) olarak adlandırılmıştır.

18. yüzyılda gerçekleşen endüstri devrimi (sanayi devrimi) ile feodalizmden kapitalizme geçiş doruğuna ulaşmış, sermaye üretim sürecine girmiş ve üretim sürecinde kullanılan hammaddeler ve üretim araçları değişmiştir (Heller, 2011). İngiltere'de 1700'lü yıllarda buhar gücü ile çalışan makinelerin kullanılmaya

başlanması sonucunda küçük ölçekli üretimde bulunan atölye ve fabrikalar çoğalmış, imalat ürünlerinin arzı ve şirketler arası rekabet daha sonrasına endüstriyel kapitalizm olarak adlandırılacak süreci başlatmıştır. Kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve bunların kâr amacıyla işletilmesine dayalı bir ekonomik sistemdir (Zimbalist & Sherman, 2014).

Endüstri devrimi ile birlikte gelen teknolojik gelişme, tüketim ürünlerinin üretilmesi ve dağıtılmasını kolaylaştırmış, yeni işçi sınıfı bu ürünlere ulaşabilmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılın sonlarında ivme kazanan teknolojik gelişmeler ile küreselleşme artmıştır. Farklı coğrafyalarda benzer tüketim alışkanlıkları oluşmaya, şirketlerin pazarları genişlemeye başlamıştır. Finans sektöründe krediler, vadeli sözleşmeler, kredi kartları gibi tüketiciler için yeni tüketim araçları ortaya çıkmıştır. Bireyler, tüketim kararlarını etkileyecek pazarlama stratejileri ve gelecek kazançlarını bugünden harcamaya olanak sağlayan finanslar enstrümanlarla tüketime yönlendirilmiştir. Satın almaya teşvik edici reklamlar giderek bireyselleşmiş, günlük yaşamda daha çok yer almaya başlamıştır. Orta çağ ve öncesindeki ihtiyaç tanımı yerine yeni üretilmiş ihtiyaçlar ortaya çıkmış, bu ihtiyaçların tüketimi toplum içerisinde var olabilmenin zorunlu bir yolu olmuştur. Tüm bu süreçler ve endüstri devriminde gerçekleşen temel gelişmeler Şekil 2.1'de verildiği gibidir.



Şekil 2.1: Endüstri Devrimlerinin Tarihsel Gelişimi (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Kapitalizmin babası olarak da anılan Adam Smith, Ahlaki Duygular Teorisi (Theory of Moral Sentiments) kitabında insanları objeler ve nesneler biriktirmeye

iten sosyal ve psikolojik dürtülerden bahsetmiştir. Cepleri küçük olan ceketlerine sahip oldukları küçük eşyaları sığdıramayan insanların daha büyük ve daha çok cebe sahip olan ceketler aldıklarını, sonrasında boş kalan ceplerini doldurmak için daha fazla şey aldıklarını belirtmiştir. Bu alınan şeyler kullanışlı olmasa da insanların onlara mutluluk aracı olarak baktıklarına işaret etmiştir (Smith, 1759). Smith, ekonomik sistemler ve toplumlarla ilgili yazdığı diğer kitaplarda bireysel istek ve çıkarların peşinden gidilmesinin ekonomik büyüme ve zenginlikle sonuçlanacağını söylemiştir (Smith, 1776). Sınırsız ekonomik büyüme hedefi, serbest piyasa ekonomisi, makinelerle yeniden üretim, pazarlama taktikleri ve şirketler arası anlaşmalar bir araya geldiğinde ise bireylerin kaçamayacağı bir tüketim zinciri oluşmuştur (Şekil 2.2).



Şekil 2.2: Bireylerin karşılaştıkları tüketim ve kontrol baskısını eleştiren "They Live" adlı filmden bir sahne (Marsh, 2013)

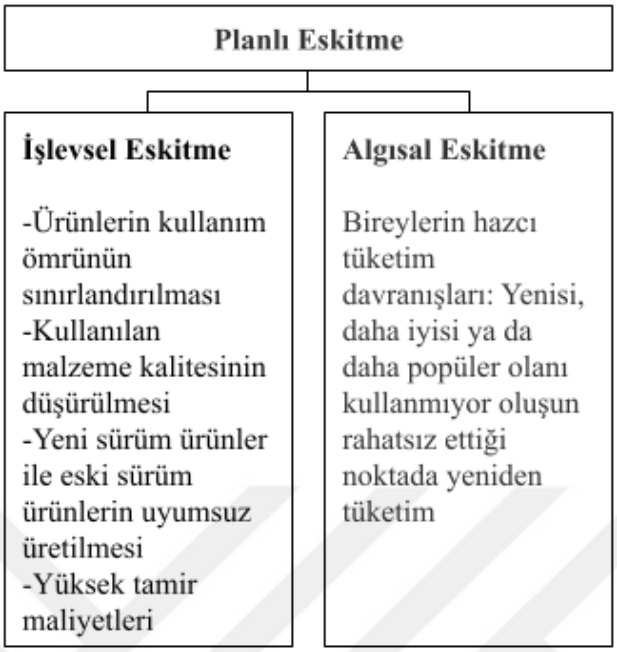
Bauman, tüketimin modern çağda kapitalizm ile değişim gösterdiğini vurgulamaktadır. Bauman'a göre tüketim, aynı zamanda yok etmektir. Nesneler fiziksel olarak yok olana kadar 'kullanılıp bitirilmekte' ya da çekicilikleri tüketilmektedir ve artık istek uyandırmamaktadır. Kişinin arzularını tatmin etme kapasitelerini yitirmekte ve tüketime uygunsuz hale gelmektedirler (Bauman, 2004). Baudrillard'a göre tüketim, sosyal bir davranış olmanın yanı sıra; bir zorunluluk, ahlak, kurum ve sosyal değerler sistemidir (Baudrillard vd., 1997). Bauman, bireyin ihtiyaçları ve pazarın sundukları arasında tavuk-yumurta ilişkisi

olduğunu söylemektedir. Biri olmadan diğeri düşünülemez ancak hangisinin sebep, hangisinin sonuç olduğunu söylemek mümkün değildir (Bauman, 2007). Tüketici pazarlarının sunduğu hizmetin yeri doldurulamaz ve güvenilir olduğu da kanıtlanamamıştır. Tüketim toplumunda bireylerin mutluluğunun ölçüsü, arzu edilen her şeyin alınıp satılabilmesine indirgenmiş; tüketim, mutluluğun kaynağı haline gelmiştir (Baudrillard, 1997).

Kapitalist sistemlerde üretimin devamlılığı tüketimin artmasına bağlıdır. Tüketimin devamlılığı ise planlı eskitme ile sağlanmıştır. Planlı eskitme, ürünlerin kullanım süresinin kasıtlı olarak kısıtlanarak yeniden satın alınmasını sağlayan üretim çabaları olarak tanımlanabilir. Cosima Dannoritezer, yönetmenliğini yaptığı "The Light Bulb Conspiracy" belgeselinde ampül endüstrisinde planlı eskitmenin nasıl kullanıldığını ortaya çıkartmıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde ömrü 2500 saat olan ampullerin savaş sırasında üretim maliyetlerini azaltmak için ömürleri 1000 saate düşürülmüştür. Savaş sonrası 1924'te ise bir grup lamba üreticisi bir araya gelerek Phoebus Karteli'ni kurmuştur. Philips, General Electric, Osram gibi şirketler, kartel satış yapacakları bölgeler ve patent alışverişleri gibi konularda anlaşmalar yapıp sektörde hakimiyet elde etmişlerdir. Üretim maliyetlerini düşürmüş, fiyatları yükseltmiş, kullanım ömrü daha kısa olan ürünleri piyasaya sunmaya devam etmişlerdir. Sonuç olarak planlı eskitme gerçekleşmiş, daha fazla ampul satılmıştır (Bijker, 1997).

Vance Packard, "The Waste Makers" adlı kitabında planlı eskitmeyi, fonksiyonların (işlevsel eskitme) ve arzuların (algısal eskitme) eskitilmesi olarak iki açıdan ele almıştır (Şekil 2.3) (Packard, 2011). İşlevsel eskitme; ürünlerin kullanım ömrünün sınırlandırılması (ampullerde olduğu gibi), kullanılan malzeme kalitesinin düşürülmesi, yeni sürüm ürünler ile eski sürüm ürünlerin uyumsuz üretilmesi, yüksek tamir maliyetleri gibi yöntemler içermektedir. Bu yöntemler özellikle teknolojik ürün sektöründe kullanılmaktadır. Oyun konsolları yeni modeller çıkarmakta, yeni çıkan oyunlar yeni oyun konsolu modellerine uygun olmakta, böylece kullanıcı oyunu oynamak isterse yeni konsolu almak zorunda kalmaktadır. Pek çok yazıcının tonerinin bitmesi, yeni bir yazıcı almak kadar pahalı bir değişim-tamir masrafı ortaya çıkardığı için, tüketiciler yeni bir yazıcı alma eğilimi göstermektedir (Kadıoğlu, 2014). Algısal eskitme ise bireylerin hazcı tüketim

davranışlarında etkilidir. Yenisi, daha iyisi ya da daha popüler olanı kullanmıyor oluşun rahatsız ettiği noktada bireyleri yeniden tüketime yönlendirmektedir.



Şekil 2.3: Planlı eskitme çeşitleri şeması (Yazar tarafından derlenmiştir.)

Dana Thomas'ın "FASHIONOPOLIS: The Price of Fast Fashion and The Future of Clothes" adlı kitabında hızlı moda (fast fashion) akımının sektörel ilişkiler ağı anlatılmıştır. Mevcut iş modellerinin sürdürülemez olduğunu; önceliğinin hızlı, bol ve ucuz ürün oluşunun beraberinde yıkıcı sonuçlar getirdiğini anlatmaktadır. Alınması gereken yeni ürünler olarak piyasaya sunulan yeni trendler, daha fazla satın almaya teşvik etmektedir. Fazla üretim sonucunda çöplüklerde ve yakma fırınlarında son bulan, iklim değişikliğine sebep olan çok büyük miktarlarda tekstil atıkları oluşmaktadır. Sektörün zararı yalnızca atık oluşturmak değildir; iş modeli aynı zamanda endüstride yer alan işçilerin sömürülmesine de alan açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yer alan üretim fabrikalarında çalışan işçiler, düşük ücretlerle ve sağlıksız koşullarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Giysi üretiminde kullanılan zehirli kimyasallar su kirliliğine, ürünlerin dünya çapında taşınması yüksek karbon ayak izine yol açmaktadır (Thomas, 2019).

Walter Benjamin, 'Teknik araçlarla yeniden-üretim (çoğaltma) çağında sanat eseri' yazısında hızlanan üretim-tüketim döngüsünün sanatta yarattığı değişimi incelemiştir. Fotoğraf, film, baskı gibi sanat eserinin yeniden üretimini kolaylaştıran teknolojik gelişmelerin sanat eserini ve toplumun sanat eseriyle olan ilişkisini değiştireceğini öngörmüştür. Sanatın, geleneksel dini veya ritüel bir nesne

olma rolünden uzaklaşıp bir eğlence ve dikkat dağıtma aracına dönüştüğünü söylemektedir. Sanat eserinin deneyimlenen bir şey olmaktan çok bir metaya, tüketim nesnesi haline geldiğini belirtir. Yazara göre bu durum, negatif sonuçlarının yanı sıra sanat eserlerine artık daha fazla gözlemcinin ulaşabilmiş olması nedeni ile politik ve sosyal yorumlar için daha güçlü bir araç haline gelmesine neden olmuştur. Yeniden üretilebilme hali, bir yandan sanat eserinin materyal değerini azaltmış; benzersiz ve nadir olma olguları daha az önemli hale gelmiştir (Benjamin, 1935).

Tüketim kurgusu ve sonuçları, ürün ve sektör değişse bile benzerdir. Bireyleri aşırı tüketime yönlendiren pazar, yalnızca ekolojik çevreye zarar vermekle kalmayıp aynı zamanda sosyal dengeleri manipüle edip dezavantajlı grupları sömürüye açık hale getirmektedir.

2.1.2 Mekânın Tüketimi

Mimari mekânların üretim ve tüketim döngüsü de insanın ürettiği diğer şeylerle birlikte zaman içerisinde evrilmiş ve değişmiştir. Hatt ve Reiss, kentleri bir artbölgeye (hinterland) bağımlı bir yapı olarak tanımlamıştır. Nüfusun büyük çoğunluğunu yeni işçi sınıfının oluşturduğu kentlerde endüstriyel üretim yapılırken, bu nüfusun ihtiyacı olan ve üretimi hala kırsalda devam eden gıda gereksiniminin karşılanabilmesi için artbölgenin varlığı gerekli olmuştur. Endüstri devrimi öncesinde kent ve kır arasındaki alışveriş kırsalda üretilenin kente pazarlanması, kentin de ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kırsalı kendine çekmesi ile olmuştur. Kent yerleşiminde işlevsel bir ayrım yapılmamış; mahalle, semt gibi ayrışmalar toplumsal farklılıklar sebebi ile ortaya çıkmıştır (Hatt & Reiss, 2002). Kentlerde işlevsel ayrışma olmadığı gibi yapılar da birden fazla işlev için kullanılmıştır. Antik Çağ'da agoralar ve forumlar hem ticari hem de siyasi merkezler olarak kullanılmıştır. Orta Çağ'da Avrupa'da evler atölye olarak da kullanılmış, Orta Doğu'da camiler pazar alanları ve okul olarak da hizmet etmiştir (Sjoberg, 2002).

1500'lü yıllarda başlayan ve sonrasında artarak devam eden kent arazilerinin gelir kaynağı olduğu düşüncesi mülkiyetin kullanımdan ayrılmasına, mekânlarda ve planlamalarda kullanım ayrımına ekonomik olarak teşvik etmiştir. Kırsal arazilerin özelleştirilmesine başlanmış, daha öncesinde sakinlerin ortak kullanımına açık alanlar birleştirilip 'çitleme hareketi' ile büyük toprak sahiplerine devredilmiştir. Bu durum sonucunda pek çok küçük çiftçi iflas etmiş, bir kısmı yeni mülk

sahiplerinin altında çalışmaya başlamış bir kısmı da kente göç etmek zorunda kalmıştır (Reader & Fatine Bahar Karlıdağ, 2006). Kırsaldan kente olan bu göç, endüstri devrimi ile birlikte ortaya çıkan yeni işçi sınıfı ihtiyacının karşılanmasını sağlamıştır.

Endüstri devrimleri ve teknolojik gelişmeler ile mekân üretimi ve tüketimi de hızlanmış; sermaye, bütün tüketim ürünlerinde olduğu gibi mimari pratikte de büyümüştür. Teknolojik gelişmeler mimarlık alanında yeni malzeme ve tekniklerin kullanılmasına sağlamıştır. Şehirler hızlı bir gelişim sürecine girmiş, demir ve cam yaygın yapım malzemeleri olarak kullanılmaya başlamıştır. 1851 yılında dünyanın ilk kültür ve endüstri fuarı olarak anılan 'Great Exhibition', teknolojik gelişmelerin sunduğu olanaklar ile cam ve demir kullanılarak inşa edilmiş Kristal Saray'ın sunduğu geniş kapalı mekânın içinde sergilerle açılmış; yeni yapı malzemeleri ile yapılabilecek mimari pratikler için bir örnek olmuştur (Şekil 2.4).



Şekil 2.4: Kristal Saray (The Crystal Palace) demir-çelik yapı elemanlarının mimari alanda kullanılmasının öncülerindendir (Philip Henry , 1854)

Ulaşım sektöründeki gelişmeler, makineler ile toplu üretim, yeni iş imkanları kentlerde nüfusun artmasına ve kentlerin önemli üretim ve tüketim noktaları haline gelmesine sebep olmuştur. Kentlerdeki bu yeni yoğunluk, rekabeti de beraberinde getirmiştir (Collins, 1988). Bu rekabet; fikri mülkiyet hakları satın alma, rakip firmalarla anlaşma, üretim kaynaklarını biriktirme gibi yöntemler kullanarak sektöründe tekelleşen şirketlerin olduğu yeni bir kapitalizm biçiminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Mokyr, 2018). Tekelleşme, tekelleşen şirketlere olan bağımlılığı artırmış; kamunun sermayeyi yönlendirme gücü azalmıştır. Kentler, üretim ve tüketimin, ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerde bulunanların ikamet yeri haline gelmiş; sermaye kentlerin şekillenmesini sağlayan güç haline olmuştur (Parnell, 2016).

Kentte yaşayan bireylerin kentin oluşumunda karar verici aktörler olmadığı, pasif tüketiciler olarak görüldüğü senaryoda kent sakinleri değiştirilebilir-yeri doldurulabilir-gözden çıkarılabilir parçalar haline gelmiştir. Kırdan kente doğru olan göç hızına kentteki yapılaşma hızı yetişememiş, kent surları aşılmaya başlanmış, yeni kentlilerin konut problemi ortaya çıkmıştır. Denetimin ve özel girişimin elinde olan konut yapılaşması beraberinde altyapı sorunları olan niteliksiz yaşam alanlarını getirmiştir (Bumin, 1990, s. 83).

Endüstri devrimi ile ortaya çıkan yeni üretim yöntemlerinde işlev ayrımı keskin bir şekilde belirlenmiştir. Henry Ford'a ait olan otomobil fabrikasında üretim bandının kullanılmaya başlaması ile fordist üretimin temelleri atılmıştır. Fordist üretimde verimliliğin maksimum olması, sabit duran işçiler yalnızca bant ile önlerine gelen işi yapmış, böylece sürekli aynı işi yapan işçiler aynı maldan yüksek hızda çok sayıda üretebilmiştir (Harvey, 2003). Fordist üretimle ürünler ve emek standartlaşmış, nitelikli olmayan işçi kavramı yaygınlaşmış, aynı zamanda planlı olarak yükselen maaşlar ile üretimi yapan işçiler ürettikleri ürünün tüketicisi olmuştur. Fordist üretim anlayışı yalnızca üretim mekânlarını planlayan bir sistem olarak kalmamıştır. Tüketim ürünlerinin standart olması beraberinde yeni ve standart bir işçi sınıfı yaratmayı hedeflemiştir. Bu yeni insan ve yeni üretim-tüketim ilişkisi, mekânlara da yansımış; mekânları işlevsel olarak ayrılmış kent planlamaları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yeni üretim metotları ve globalleşme ile tüketim ürünlerinin standartlaşması, mekân üretiminde de karşılaşılan bir durum olmuştur. 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve günümüz mimarisine de yön vermiş bir akım olan Chicago Okulu (Chicago School), endüstriyel üretim sonrası dövme ve dökme çeliğin mimari üretimde kullanılmasını başlatmış; bu akım etrafında toplanan mimarlar büyük bir yangın sonucunda yıkılmış Chicago şehrinin yeniden ve hızlı inşa edilmesini sağlamıştır (Condit, 1964). Ticari tarz (commercial style) olarak da anılan bu akım ile gökdelenler mimari üretimin bir parçası olmuş ve dünya genelinde çoğalmıştır. Kendinden önce gelen akımlardan farklı bir anlayışla işlevselliği merkezine koyan bu akım, mimari üretimde makinelerle yeniden üretimin neler yapabileceğini gösteren sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Yeni üretilen gökdelenler, yıkılan şehrin kısa sürede inşasını sağlaması, kent ekonomisinin ve inşaat sektörü sermayesinin büyümesini sağlamış, mimarlık pratiğinde global bir etki yaratmıştır. Yeni üretim

metotlarıyla gökdelenler inşa edilirken, bir yandan yerel işçi grupları, kapitalist açgözlülük ve sömürünün kanıtı olduğunu öne sürdükleri yeni bina tipini ve şantiyeleri protesto etmişlerdir (Henry 1861-1947 Ericsson, 2021). Günlük sabit ücret ve sabit iş saati talep eden işçilerin protestoları, şantiyelerin devamı elzem olduğundan dolayı başarılı olmuştur. Elde edilen bu başarı endüstri devrimi ile birlikte tehdit altında olan geleneksel el sanatları ustalarının (yeni işçi sınıfı) örgütlenmesi için bir adım olmuş ve bu örgütlenme de globalleşmiştir (Deamer, 2014).

Endüstri devrimi sonrası üretim kapasitesi doğal kaynak ihtiyacı artan Avrupa'nın sömürgecilik rekabeti, devletler arası güç dengelerinin bozulması gibi sebeplerle tetiklenen I. ve II. Dünya Savaşları; yeni askeri mühimmatların da etkisiyle kent ölçeğinde yıkımlara sebep olmuştur. Savaşlar sonrasında Avrupa ekonomik açıdan çökmüş, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğinin önderliğini üstlendiği iki blok arasında Soğuk Savaş olarak adlandırılan süreç başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı antikomünist hedefleri olan bir yardım paketi olan Marshall Planı, savaşlar sonrasında yürürlüğe konmuş, Türkiye'nin de dahil olduğu 16 ülke, bu plan ile Amerika Birleşik Devletleri'nden 1948-1953 yılları arası ekonomik kalkınma yardımı almıştır. Bu plan ile birlikte endüstrileşme ve kapitalizm, gelen kırdan kente göç, endüstrileşme sonrası ortaya çıkan yeni işçi sınıfı ve yeni kentleşmenin globalleşmesi hızlanmıştır (Karataş Başoğlu, 2015). Endüstri, ticaret ve ikamet bölgeleri ortaya çıkmış ve büyüyen sermaye ile kent alanı da genişlemeye başlamıştır. Belirli bir işlev için yaratılmış olan alanlar, işlevlerini kaybettiğinde çevresinde beslediği alanlarla birlikte terk edilmiş; büyüyen kentin içerisinde mekânın tüketim atığı olarak kalmıştır.

Mekânların sonsuza kadar kullanılamayacağı ve bir bitişlerinin olacağı tartışılmazdır. Varoluşlarından itibaren kullanılacakları süreler ise incelenebilir ve tartışılabilirdir. Bir yapının eskidiği, kullanılamaz hale gelip değiştirilmesi gerektiği nokta ise politiktir (Kırbaş Akyürek, 2019). Tüketimin değişimi ve bireyleri tüketime yönlendiren stratejiler, yapım teknolojilerinin gelişimi ile mimarlık pratiğine de yansımıştır. Kullanım ömürleri sınırlandırılan, planlı eskitme ile kullanıcıya ulaşmadan eskitilen diğer ürünler gibi mimarlıkta da planlı eskitme uygulanmıştır. İnşaat sektöründe eskitme fikirlerinin temeli Reginald Pelham Bolton'un 1911'de yazdığı "Kazanç İçin Bina Yapmak" (Building for Profit) adlı

kitabında atılmıştır (Bolton, 1911). Farklı piyasalarda kar marjını artırmış olan stratejiler artık inşaat sektöründe de düşünülmeye başlanmıştır. Kitapta binaların bir yüzyıl içerisinde üç kez yıkılıp yeniden yapılması önerilmiştir. Bunun ardından Ulusal Bina Sahipleri ve Yöneticileri Birliği (National Association of Building Owners and Managers), 1930 yılında benzer bir açıklama ile bina ömrünün 30 sene olduğunu öne sürmüştür. Bu çalışmalarda karar verici aktörler yatırımcılar olmuştur ve ana amaç maksimum kardır. Binaların ömrü, binanın kullanılabilirliğinden ziyade ekonomik getirisi ile ilişkilendirilmiştir.

Aşırı tüketim döngüsünde pazarlanan bir ürüne dönüşen mimari mekân üretimi, artık sermayenin devamlılığı için atık mekânlar yaratmaya başlamıştır. Kentte oluşan bu mekânlar birçok tanıma sahiptir. Atıl mekân, müphem alan, terk alanı, sahipsiz alan, kimsenin alanı gibi birden çok adı olan bu yerler, mekân varoluşunda en belirsiz ve tanımsız olduğu evrededir. Çalışmada, tüketim çerçevesinden okunan terk edilmiş mimari mekân, atık mekân olarak tanımlanacaktır. Bu noktada, mimarinin doğası, diğer tüketim ürünlerinden farklı bir oluşuma dönüşmesine yol açabilmektedir. Toplanamayan, saklanamayan, varlığı gizlenemeyen bu mekânlar kendiliğinden oluşumlara alan açmaktadır. Kentin sosyal yapısında bu kendiliğinden oluşum belirsiz, istikrarsız, yabancı, muğlak, tuhaf, başka, öteki olabilir. Atık mekân, çevresindeki planlanmış mekânlar için artık bir ötekidir.

2.2 Sürdürülebilirlik Üzerine

Endüstriyel üretim atıkları, yetersiz altyapı yeni oluşan kentlerde hastalıkların yayılmasına, niteliksiz yaşam alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuş olsa da; insan kaynaklı üretim ve tüketimin çevreye zararlı olduğu düşünceleri, yaşanan büyük ölçekli felaketler ile fark edilmeye başlanmıştır. 1952 yılı kasım ayında Londra çok miktarda fosil yakıt tüketimi ve uygun hava koşulları birleşmiş ve kent beş gün süren bir sis altında kalmıştır. Sonrasında "Londra Öldüren Sis'i" olarak anılacak olan bu olay, kömür yakımı sonrası ortaya çıkan hava kirliliğinin yoğun bir şekilde şehrin üzerinde asılı kalması ile beş günlük kısa bir süre içerisinde 4000 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Daha sonra yapılan çalışmalar ise sis kaynaklı ölümlerin olay bittikten sonra da devam ettiğini ve toplan kayıp sayısının 10000-12000 arasında değiştiğini göstermektedir. Ortaya çıkan hava kirliliği, uzun vadede çeşitli solunum yolları hastalıklarına sebep olmuştur (Stone, 2002). Yaşanan bu olay İngiltere'de ulusal hava kirliliği yasalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

2.2.1 Sürdürülebilirliğin Ortaya Çıkışı ve Değişimi

Günümüzde kullanıldığı şekliyle sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı ise Rachel Carson'ın yazdığı "Sessiz Bahar" (Carson, 1962) isimli kitabında, kontrolsüz tarım ilacı kullanımının doğaya verdiği zararlardan bahsetmesi ile ortaya çıkmıştır. Doğal kaynakların fazla kullanımı ve çevre ile ilgili endişelerini dile getiren Carson, kitabıyla birlikte çevrecilik tartışmalarının hız kazanmasına ve dikkate alınmaya başlamasına sebep olmuştur. Carson, kitabında tarım ilaçlarını yani pestisitleri radyasyona benzetmiştir. Bu iki şey de görünmez ve zararlıdır. Kitabın ilk olarak yayınlandığı Amerika'da nükleer silah testleri, bombalamalar ve radyasyonun zararları hakkında halihazırda endişeli olan halk, kitabın mesajını duymaya hazırdır (Stoll, 2020; Bouville, 2020). Kitabın etkisi sadece kamuda değil, endüstri ve tarım kurumlarında da bir tepkiye sebep olmuştur. Fakat tepki, halk sağlığı ve ekolojik bütünlük endişelerinden ziyade tarım ilaçlarının üretilmesine ve kullanılmasına yönelik olumsuz şeyler söyleyen bu kitaba ve yazarına saldırı olarak kendini göstermiştir. Kitabı yayımlamamaları için Houghton Mifflin'e (ABD'de önde gelen eğitsel eserler yayımlayan yayınevlerinden biri) tehdit mektupları gönderilmiş, tarımsal kimyasalların gerekliliği ve önemiyle ilgili kitapçıklar yayınlanmıştır (Smith, 2001).

Kitapta ortaya atılan fikirlere verilen tepkilerin sebebi tarım ilacı sektörünün karlılığı ve devamlılığıyla ilgili oluşturduğu tehdit kaynaklı olmuştur.

Endüstriyel tarım sektöründen gelen tepkilere rağmen kitabın popülerliği ve kamusal kabulü durdurulamamış; Carson dönemin popüler çizgi roman sayfalarında bile kendisine yer edinmiştir. New Yorker'da da Sessiz Bahar alıntıları görülmeye başlanmış, halkın endişelerinin gitgide artmaya başlamasından sonra Amerikan Başkanı John F. Kennedy; Life Sciences Panel of the President's Science Advisory Committee'den (PSAC) konuyu araştırmalarını istemiştir. 15 Mayıs 1963'te yayınlanan raporun Carson'ın söylediklerini onaylaması, kitabın güvenilirliği ve dünyaya yayılması açısından önemli olmuştur.

Yayımlandıktan kısa süre sonra çeşitli dillerde çevrilen Sessiz Bahar'ın Avrupa'daki karşılaması farklıdır. Avrupalılar, kitapta ortaya konulan konuların kendilerini ilgilendirdiğine inanmak istememişler ve kitap, çevre hareketini hızlandırma konusunda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadar etkili olmamıştır. Avrupa'da çevreyle ilgili endişeler ancak Torrey Kanyonu petrol sızıntısı ve Seveso kimya fabrikasının patlaması gibi farklı Avrupa ülkelerinde yaşanan çevre felaketlerinden sonra artmaya başlamıştır (Johnson, 1973). Kitaba karşı farklı tutumlar olsa da Silent Spring, insan eylemlerinin çevre üzerindeki etkileri hakkında farkındalık yaratmada ve toplumların ve hükümet politikalarını değiştirmede çok önemli bir rol oynamıştır. Tüm süreçler Tablo 2.1 ve Tablo 2.2'de sıralanmıştır.

Tablo 2.1: Sürdürülebilirlik hareketinde sivil toplum örgütleri, sosyal aktivizm, siyasi hareketlerin tarihsel (Yazar tarafından üretilmiştir.)

YIL	GERÇEKLEŞEN OLAYLAR - GELİŞMELER
1916	Ulusal Park Hizmeti ABD'de kurulur.
1969	ABD'nin Ohio eyaletindeki Cuyahoga Nehri yangın çıkararak Çevre Koruma Ajansı'nın (EPA) 1970'te kurulmasına neden olur.
1972	İnsan Çevresi Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı İsveç'in Stockholm kentinde düzenlenir ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oluşturulur.
1972	Stockholm Bildirgesi, sağlıklı bir çevreye sahip olmanın temel bir insan hakkı olarak tanınmasını kabul eder.
1973	ABD'de Tehlikede Olan Türler Kanunu imzalanır.
1987	Ozon tabakasını korumak için Montreal Protokolü imzalanır.
1992	İklim Değişikliği Üzerine Birleşmiş Milletler Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) kabul edilir ve 1997'de Kyoto Protokolü'nün oluşumuna yol açar.
2012	Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi (Rio+20)
2015	Paris Anlaşması, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 21. Taraflar Konferansı'nda kabul edilir ve küresel ısınmayı sınırlama hedefi belirler.

Tablo 2.2: Sürdürülebilirlik hareketinde sivil toplum örgütleri, sosyal aktivizm, siyasi hareketlerin tarihsel çizelgesi (Bayraktaroğlu,2019)

Tarih	Etkinlik	Tanım ve Kavramlar
1962	Sessiz Bahar yayımlanır	Rachel Carson'ın "Sessiz Bahar" adlı kitabı yayımlanır ve pestisit kullanımı ve kirlilik tehlikeleri konusunda farkındalık yaratır.
1968	Roma Kulübü	Daha iyi bir dünya için sistemli, disiplinler arası ve bütüncül tavrı benimseyen, politika, iş ve bilim dünyasından bağımsız kişilerin oluşturduğu gayri resmi dernektir.
1968	Öğrenci hareketleri	Sosyal devlet anlayışının gelişmesi, toplumsal, kültürel ve ekonomik olanakların çoğalmasına neden olmuştur.
1972	Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferansı	İlk uluslararası çevre konferansıdır.
1974	Yeşiller Partisi	Fransa'da kurulan solcu ekolojik partidir.
1980	Dünya Koruma Stratejisi	IUCN, UNEP, WWF tarafından hazırlanıp yayınlanan sürdürülebilir gelişme kavramının ilk olarak kullanıldığı çalışmadır.
1987	Ortak Geleceğimiz (Bruntland) Raporu	WCED tarafından hazırlanıp Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulan sürdürülebilir gelişme raporudur.
1992	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi)	Gündem 21 ortaya konmuştur.
1993	Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu	Birleşmiş Milletler bünyesindeki ekonomik ve sosyal konsey içinde kurulmuştur.
1994	Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı	Sürdürülebilir gelişme kavramını nüfus açısından ele alır.
1996	İkinci Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı	Sürdürülebilir gelişme ve insan yerleşimleri ilişkilerine odaklanır.
1997	Rip+5 Forumu	Sürdürülebilir gelişmeyi "gündem"den "uygulama"ya geçirme amacını taşır.

Ortaya çıktığı ilk zamanlarda doğaya zararlı maddeler, nükleer atıklar gibi somut kavramlarla sınırlı olan sürdürülebilirlik tartışmaları, zaman içerisinde çalışan hakları, iklim krizi sebepli göçler gibi olguları da kapsamaya başlamıştır. Dünya çapında yerel halklar ve sivil toplum kuruluşların çeşitli sürdürülebilirlik hareketleri başlatmıştır. Hindistan'da ormanları korumaya ve ormanlarda yaşayan toplulukların haklarını korumaya odaklanan Chipko Hareketi (Şekil 2.6); yerli halkın sömürgeleşmeden önce tarihsel olarak onlara ait olan topraklar üzerinde siyasi ve

ekonomik kontrolü yeniden kurmayı amaçlayan LandBack Hareketi (Şekil 2.5) dahil olmak üzere birçok çevre aktivisti çabalarını sürdürülebilirlik tartışmalarında değerlendirmek gerekmektedir. Bu hareketlerin ortak noktası karar alma ayrıcalıkları elinden alınmış olan mekân sakinlerinin, sermayenin büyümesi için alınan kararların ve karar alıcıların karşısında bir duruş sergilemeleri olmuştur.



Şekil 2.5: Landback Hareketi protestolarından bir kare (White, 2020)



Şekil 2.6: Chipko Movement (Wikimedia commons, 2022)

1987 yılında ‘Brundtland Raporu’ olarak da bilinen ‘Ortak Geleceğimiz’ kitabında sürdürülebilirlik “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerini tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayan gelişim” olarak tanımlanmıştır (World Commission on Environment and Development (WCED), 1987). Sürdürülebilirlik ile ekonomik sistemler arasındaki ilişkinin ise 1972 yılında ‘Roma Kulübü’ tarafından yayınlanan ‘Büyümenin Sınırları’ kitabında ele alınmıştır. Kitapta doğal ve sınırlı kaynakları olan bir dünyada nüfus, sanayileşme, kirlilik, gıda üretimi ve kaynak tüketiminin sürekli büyüme hedefli ekonomik sistem ile arasındaki bağlantı araştırılmış ve bu durumun olası sonuçları öngörülmüştür. Raporda mevcut büyüme eğilimleri devam ederse Dünya’nın kirliliği emme kapasitesinin sınırıyla karşılaşılacağı; tüketilen kaynakların sınırlı olması sebebi ile mevcut tüketim alışkanlıklarının mineraller, fosil yakıtlar, tarım ürünleri gibi temel malzemelerin potansiyel kıtlığına yol açacağı vurgulanmıştır. Kontrolsüz

büyümenin kirlilik, ormansızlaşma ve ekosistemlerin bozulması gibi olumsuz etkilere yol açabileceği öne sürülmüş, bu etkilerin genel yaşam kalitesinde bir düşüşe yol açabileceği söylenmiştir (Meadows, 1972).

Büyümenin Sınırları'nda ortaya atılan fikirler sonrasında ortaya atılan 'döngüsel ekonomi' kavramının oluşmasına öncülük eden çalışmalardan olmuştur. "Döngüsel ekonomi" terimi, 1990'larda 'Radical Political Economy' adlı kitapta yer alan Kenneth Boulding'in yazdığı 'Uzay Gemisi Dünyasının Ekonomisi' bölümünde, Stahel ve Reday-Mulvey'in (1981) 'Yarının İşleri: Enerji Yerine İnsan Gücünü İkame Etme Potansiyeli' isimli kitapta ortaya çıkmıştır (Stahel & Reday-Mulvey, 1981) (Lippit, 1996). Kavramsal olarak ortaya çıkmasından yaklaşık olarak yarım asır sonra küresel ekonomide yer edinmiştir (Murray vd., 2017). Döngüsel ekonomi, doğal kaynakların elde edilip kullanılıp atıldığı kapitalist ekonomilerdeki çizgisel tüketime bir alternatif bir model önerisidir. Geri dönüşümü; ürün dayanıklılığını artırmayı; onarılabilir ve yeniden kullanılabilir ürünler oluşturmayı; ekonomik kar anlayışını değiştirmeyi ve birçok başka fikri içinde barındırır. Hedefinde atık ve emisyon azaltmak vardır. Döngüsellik ya da döngüsel ekonomi, keskin tanımları olmayan konseptler ve fikirler barındırdığından, fikir ve girişimler için bir çerçeve olarak ele alınabilmektedir (Voelker, 2021).

Kapitalist ekonomilerde sürdürülebilirlik tartışmalarda gözden kaçırılmaması gelen durum ise kapitalizmin bir meta üretme sistemi oluşudur. Sürdürülebilirliğin global olarak tanınan bir kavram haline gelmesi ve çevre kirliliği, iklim krizi gibi sorunların giderek daha fazla tartışılır olma hali beraberinde bir pazar olarak sürdürülebilirliği ve kaygılı tüketicileri getirmiştir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekolojik (yeşil) pazarlama, yaklaşmakta olan iklim krizinin tanınmasına ve engellenmesine odaklansa da zaman içerisinde sermayenin baskısı ile değişmiş ve bir trend haline gelmiştir (Kumar vd., 2012). Şirketler yeni ve büyüyen pazarda yer alabilmek için sürdürülebilir ürünler üretmeye yönelmişlerdir. Sürdürülebilir olma çabası yeni bir tüketim sektörü ve dolayısıyla atığın ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

2.2.2 Sürdürülebilir Mimarlık – Yeniden Kullanım

Mimari pratikte sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirebilecek çevreci yaklaşımların yaygınlaşması, 1970'lerdeki enerji krizi ile başlamıştır. Enerji

tasarrufu yapma hedefi ile atılan tasarım adımları maddi kazanç sağlayacağı için devletler tarafından desteklenmiştir (Madge, 1993). Sürdürülebilir tasarımın kapsamı kısa zaman içerisinde mekânların sağlılıklaştırılmasını da almış, malzemelerin insana etkisi, yapay iklimlendirmenin olumsuz etkileri gibi sorunlar gündeme gelmiştir (Beaufoy 1993). 1980'lerde sürdürülebilirlik ve tasarım arakesitinde sürdürülebilirlik temelli tasarımları anlatmak için kullanılan 'yeşil' zamanla ekolojik tasarım, eko-tasarıma dönüşmüş; sürdürülebilirliğin kapsamı genişlemeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ile yeni sürdürülebilir yapım yolları ve malzemeleri aranmış, binaların karbon ayak izi düşürülmeye çalışılmıştır. Sürdürülebilir tasarım ve buna yönelik çabalar, mimarlık pratiğinin gündemine girmeye başlamış ve zaman içerisinde meslek pratiğinin önde gelen isimlerinin tasarım kriterleri arasına çevreye daha az zarar verme çabası girmiştir (Ciravoğlu, 2019). Endüstrisi gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir mimarlık pratiği çabası olsa da yeni teknolojiler ile tamamen ekolojik bina inşası mümkün olmamış ve üretilen mekânlar diğer tüketim ürünleri ile benzer sonuçlara sebep olmuştur (Ciravoğlu, 2006). Yeni inşa yolları arayan bu çabalar aynı zamanda var olan binaların kullanımı hakkında da çok söz söylememektedir.

Endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan tüketim topluluklarının ve bu toplumların tüketim alışkanlıklarının giderek artan bir şekilde atık ürettiği ortadadır. Mimari mekânların atıkları ise diğer günlük tüketim ürünlerinden farklı olarak kentte ve sosyal çevrede fiziksel varlığına devam etmektedir. Mimari mekânın tüketiminin yalnızca doğal çevreye ve sınırlı kaynaklara etkisi yoktur. Mimari nesneler, insanın sosyal-kültürel yaşamını doğrudan etkileyen hafıza mekânlarıdır. Kentlerdeki karmaşık ilişkiler ağı da mekânlar ile birlikte şekillenir, birbiri ile kesişir. Mimari böylece zaman içerisinde aldığı yer ile diğer tüketim ürünlerinden farklılaşır. Mimari mekânın tüketim ürünü olarak başka bir farkı ise izinin kalıcılığıdır. Atık-artık mekânların geri dönüşümü, ortadan kaldırılışı; çöpe atılarak hayatımızdan çıkardığımız günlük tüketim nesnelerine kıyasla daha zor ve maliyetlidir. Mekân mülkiyeti, regülasyonlar, rant, sosyal çevre gibi pek çok faktör bu noktada etkilidir. Kent, içinde yer alan işlevli ve işlevini kaybetmiş alanlarla büyüyen bir etki alanı haline gelmiştir. Jean Nouvel, J. Baudrillard ile söyleşisinde mimarinin artık var olan jeolojik bir katman olduğunu ifade etmiştir (Baudrillard vd., 2011). Mimari artık bu katman üzerinde küçük değişiklikler yapma pratiği haline gelmiştir. Jean

Nouvel, mevcut katman üzerinde küçük değişiklerle bile olsa pozitif etki yaratılabileceğini öne sürmüştür. Sürdürülebilirlik çerçevesinden bakıldığında fiziksel olarak işlevselliğini ve kullanımını devam ettirebilecek mekânların atıklaşması, önlenmesi gereken bir durumdur.

Döngüsel ekonomi prensiplerinden de biri olan yeniden kullanımın mimarlık pratiğinde sürdürülebilirlik açısından önemi mimarlığın ve mimari ürünün kalıcı etkisi kaynaklıdır. Uyarlanabilir yeniden kullanım olarak da adlandırılan mimari yeniden kullanım, kapsamlı bir şekilde, mevcut mimari elemanların veya yapıların yeni amaçlara hizmet etmesi için tanımlanması, korunması, yenilenmesi ve uyarlanması uygulaması olarak tanımlanmaktadır. Mimari yeniden kullanım, sürdürülebilirlik adına son yıllarda gelişen bir düşünce olmayıp, kökleri tarihsel geleneklere dayanmaktadır. Roma mimarisinde, yalnızca kaynakları korumanın bir yolu olarak değil, aynı zamanda kültürel sürekliliği ifade etme stratejisi olarak da daha eski olan Yunan mimarisinden öğeler kullanılmıştır. Orta Çağ'da, mevcut Roma yapılarında çok sayıda kilise ve manastır kurulmuş, bu da mimaride hâkim olan "spolia" veya "yeniden kullanım" yaklaşımını göstermektedir (Bevilacqua, 2018). 19. yüzyıl, sanayileşmenin yükselişiyle mimari yeniden kullanım uygulamalarında önemli bir değişime işaret etmiştir. Eski fabrikalar, depolar ve diğer endüstriyel binalar konut, ticari ve kültürel alanlara dönüştürülmeye başlanmış, bu akım, 20. yüzyılda özellikle batı ülkelerinde kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde giderek daha popüler hale gelmiştir. Son yıllarda, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik küresel çaba, mimari yeniden kullanımının önemini daha da vurgulamıştır. İnşaat atıklarını azaltma, kaynakları koruma ve karbon emisyonlarını sınırlama çabalarında merkezi bir strateji olarak ortaya çıkmıştır. Koruma kuramları ile beraber kavramsal olarak ortaya çıkan yapılara ait kullanımın dönüştürülmesi zamanla koruma sınırlarının dışına çıkarılarak ekonomik döngü ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Mimari kapsamda ele alınacak olursa ‘temelde yapıyı yeni bir fonksiyon üzerinden dönüştürerek yeniden kullanma anlamına gelirken, bir süre boş kalan bir yapının özgün fonksiyonu ile yeniden kullanılması’ durumlarının tanımlanmasını kapsar. Douglas, yapıların ömrünü; yapım, gelişme, kullanım, eskime ve yıkım olarak ayırmış ve kullanım dönüşümünün eskime aşamasında müdahalesi ile yıkım evresinin erteleneceği belirtilmiştir (Douglas, 2010).

Yapıların kullanılabilirliği ile ilgili alınan kararlar, bütün sektörlerde olduğu gibi sermaye ile bağlantılıdır. İmar planları, yasal sınırlamalar ve düzenlemeler, rant vb. sebepler ile şekillenen kullanım dönüşümü projelerinde de mimari tasarım projelerinde olduğu gibi karar alıcı aktörler yer almaktadır. Bu karar verici aktörler: kullanıcılar, üreticiler (mimar, tasarımcı, mühendis, restoratör, uzman (alanında), yatırımcılar (mal sahibi, kiracı, belediye, hükümet, finansman kuruluşu), ve düzenleyiciler (planlama otoriteleri, yerel otoriteler, belediyeler) olarak sınıflandırılabilir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3: Yeniden kullanım projelerinde karar alıcı aktörler (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Kullanıcılar	Üreticiler	Yatırımcılar	Düzenleyiciler
-Orijinal Kullanıcılar -Bağlamsal Kullanıcılar	-Mimar -Tasarımcı -Mühendis -Restoratör -Uzman (Alanında)	-Mal sahibi -Kiracı -Belediye -Hükümet -Finansman Kuruluşu	-Planlama otoriteleri -Yerel otoriteler -Belediye

Endüstri devrimi sonrası globalleşen dünyada değişen ekonomik sistemler ile oluşan tüketim toplumunda görülmüştür ki: sermayenin hedefi büyümektir. Yatırımcılar rekabet ortamı içinde kar marjlarını artırmak, düzenleyiciler yatırımcıları memnun etmek ve kendi tarafında tutmak eğilimi göstermektedir. Karmaşık sosyal yapıların ortaya çıkardığı ilişki ağları krizin sebeplerini ve çözüm önerilerini açığa çıkarmayı güçleştirse de davranışsal örüntüleri okuyabilmek mümkündür. İnsanın, insan odaklı düşünmeye başlaması ve doğanın dengesine zarar vermesi, yerleşik hayata geçmesinden beri süregelmektedir. Bu noktadan itibaren sınırlar ortaya çıkmış; bu durumla birlikte sınırın dışında olan şeyler ötekileştirilmiştir. Bu sınırlılık durumu, sınırın içindekilerini tek tipleştirme isteğini; farklı olanın, belirlenen sınır içindeki tek tiplerle eşit olmama fikrini beraberinde getirmiştir. Benmerkezci düşünce sonucu farklı olan, aynı olanlar için bir kaynak haline gelmiş ve aynı olanın sürdürülebilirliği için farklı olanın sömürüsü olağan hale gelmiştir. Ekolojik kriz ele alınırken doğa ve insan arasında çizilen sınır ele alınsa da bu sınır belirgin ve kesin bir halde değildir. İnsanın

kurduğu ilişkiler ağı, karmaşık ve değişkendir, bilgiye ulaşım da bu yapıyla paralel bir şekilde aynı özellikleri barındırır. Foucault'ya göre, iktidar bilgiye, bilgi de iktidara sürekli eklemlenir, iktidar ilişkisi sürekli bilgi üretir ve üretilen bilgi de sürekli iktidar etkilerine yol açar. İktidarın bilgi olmaksızın uygulanması imkânsızdır, bilginin de iktidarı yaratmaması imkânsızdır (Çelebi, 2003). Kentlerin ve yapıların sürdürülebilirliği ile ilgili alınan kararlar ve yapılan eylemler de sermayenin yani gücün elinden çıkmaktadır. Tez çalışması kapsamında incelenecek yeniden kullanım örneklerinde, yeniden kullanım kararına yol açan karar alıcı aktörlere de yer verilmiştir. Bu aktörlerden yatırımcılar ve düzenleyiciler, sermayeyi dolayısıyla iktidarı elinde bulunduran taraf; kullanıcılar ve üreticiler ise kent sakinlerini temsil etmektedir.

3
MİMARİ MEKÂNIN SÜREKLİLİĞİ

Tez çalışmasında mekanların sürekliliği, fiziksel kapasiteleri elverdiği müddetçe kullanılmaya, işlevsel kalmaya devam etmeleri, dolayasıyla var olan mekânın sürdürülebilir tüketimini ifade etmek için kullanılmıştır. Mekânın sürekliliğini etkileyen faktörler ise, tüketim ve tüketim toplumundaki değişimler ile şekillenen; insanın çevresine atadığı değerler ve bu değerlerdeki değişim olarak görülmüştür. Mekânların kullanılmama hali, işlevsizlik belirttiğinden; işlevsizleşmiş mekanların yeniden işlevlendirilmesi, pratikte yeniden kullanım olarak karşılık bulmuştur.

3.1 Süreklilik – Süreksizlik Diyalektiği

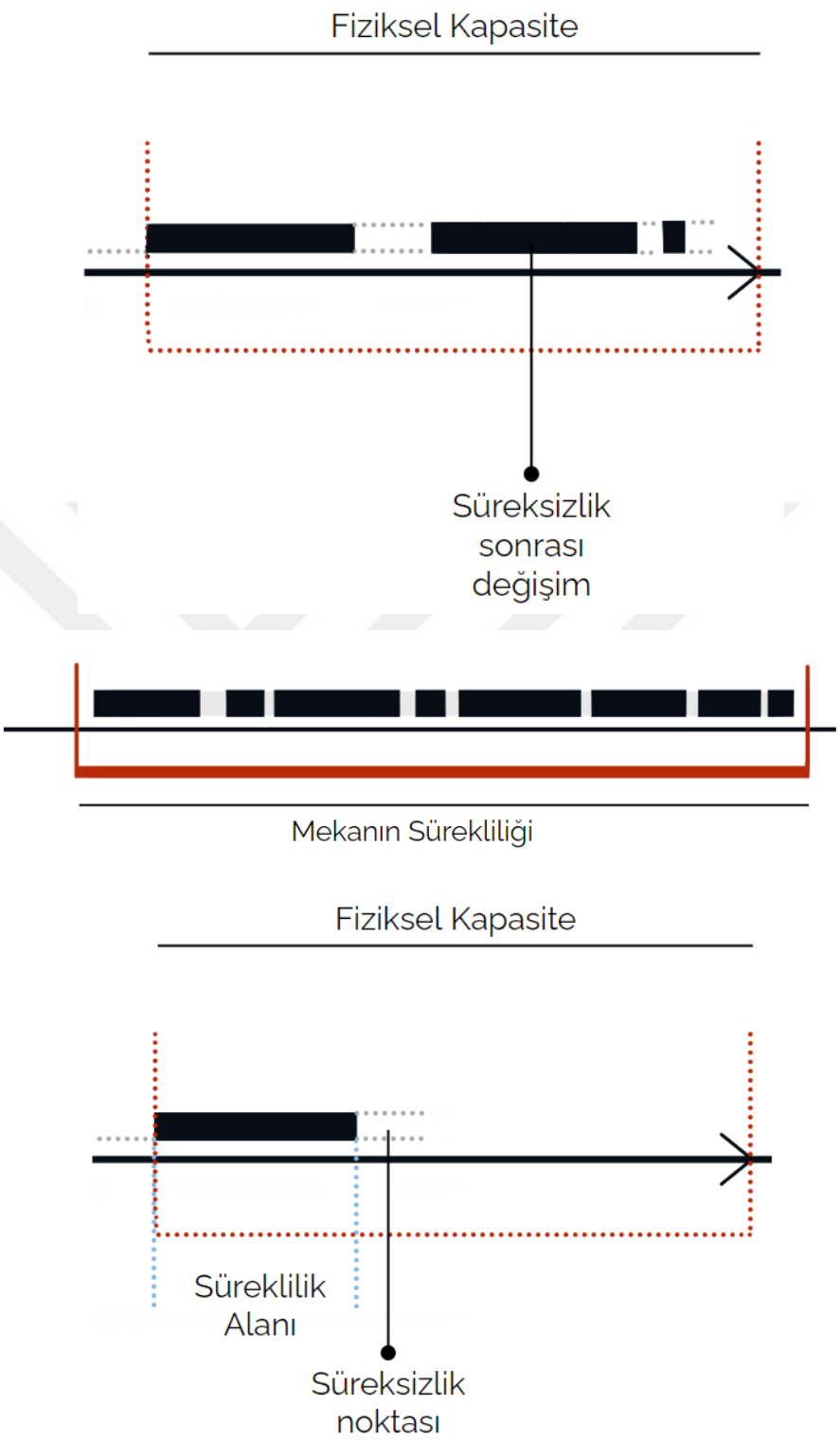
Mimari mekânları süreklilik-süreksizlik diyalektiği ile birlikte okumak için, ilk olarak diyalektik yaklaşımın temellerini incelemek gerekmektedir. Antik Yunan felsefecileri tarafından temelleri atılan diyalektik, o zamanlarda tartışma sanatı olarak nitelendirilmektedir. Diyalektiğin tarihsel süreç içinde bir yöntem olarak ele alınmaya başlaması ise Hegel ile olmuştur (Hegel, 1807). Hegel, diyalektik metodu üç aşamaya ayırmıştır. Tez, soyut ya da akılsal mantığı; antitez olumsuz akılsal mantığı, sentez ise kurgusal ya da olumlu akılsal mantığı temsil etmiştir. Daha sonrasında gelen Marx ve Engels, Hegel'in diyalektiğinde dşünme süreci idea adı altında bağımsız bir özneye dönüşebilirken, Marx, maddi olanın insan kafasına yerleştirilmiş ve tercüme edilmiş bir biçim olduğunu ifade etmiştir (Marx vd., 2011). Daha pragmatik ve materyalist bu düşünme şekli, diyalektik düşünceyi daha somut hale gelmiştir. Diyalektiğin temel yasası, her şeyin zıttı ile var olduğu, her olgu ve durumun kendi içinde çatışma halinde olduğu, dinamik ve değişken olduğudur. Adorno'ya göre Hegel, diyalektik süreci olguların (tez) olumsuzlamasını (antitez) bir olumlamaya (sentez) ulaşmak amacıyla ele almaktadır (Adorno, 2003). Adorno'ya göre diyalektik, sürekli bir döngü içerisinde olup; başlangıç ya da bitiş noktası yoktur, sürekli bir devinim vardır. Diyalektik sürecin başlangıç ya da bitiş noktası, ya da nihai bir ulaşılması gereken nokta yoktur. Sonu olmayan bu döngüde sentez, yani olumlama yoktur.

Mekanların sürekliliği, içerisinde süreklilik ve süreksizliği barındıran bir bütün olarak ele alındığında; süreklilik zaman içinde var olmaya devam eden yapılara, işlevlere ve anlamlara işaret etmektedir. Süreklilik kavramı, kalıcı fiziksel yapıları ve bu yapılara atfedilen uzun süreli sosyal, kültürel ve sembolik anlamları kapsayan, mekânın maddi ve maddi olmayan boyutları ile ilgilenmektedir. Mekânda kullanılan malzemenin yalnızca o mekânda değil, farklı bağlamlar ve tasarımlarda kullanılabilmesi, mekânlara kazınmış ve bu mekânlar tarafından sürdürülen tutarlı sosyal davranış kalıpları ve toplumsal normlar sürekliliğin konusu olabilmektedir. Süreksizlik ise mimari mekânın geçici, akışkan ve dinamik yönlerini yansıtmaktadır. Değişimi, dönüşümü ve geçiciliği ifade etmekte, mekânların zaman içinde geçirdiği maddi değişimleri, işlevsel değişimleri ve sembolik dönüşümleri kapsamaktadır. Süreksizlik, mekânlarda yasalaştırılan ve mekânlara yansıtılan sosyal davranış, kültürel normlar ve toplumsal değişimleri yansıtmaktadır.

Süreklilik ve süreksizlik etkileşimi incelendiğinde, mekânların kullanımının, yani sürekliliğinin süreksizlik olmadan mümkün olmadığı görülmektedir. Bu diyalektik, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel faktörler dahil olmak üzere çok sayıda faktörü şekillendiren ve bu faktörleri şekillendiren dinamik bir etkileşimdir. Mekânların sürekliliğinin kullanımı ifade ettiği bir söylemde, bu sürekliliğin devamı için süreksizliğe yani kırılma ve değişme alanlarına ihtiyacı olmaktadır (Şekil 3.1).

“Gerçek olan, biçimin sürekli değişimidir: Form, bir geçişin yalnızca anlık bir görüntüsüdür.”

-Henri Bergson



Şekil 3.1: Mekânın sürekliliğinin devamına dair diyagram anlatımı (Yazar tarafından üretilmiştir.)

3.2 Mimari Mekânın Sürekliğini Etkileyen Faktörler

Tez kapsamında mekânın sürekliliği, işlevselliği ve işlevini devam ettirebilme hali üzerinden okunacağı için sürekliliği etkileyen faktörler mekânın işlevselliğini etkileyen faktörler olarak da ele alınabilmektedir. Mimari mekânlarda işlevsellik kavramı, bir mekânın tasarlandığı veya kullanıldığı amaç veya görevleri ifade etmektedir. Bu işlevsellik, bir mekânın sürekliliğine katkıda bulunan ve çoğu zaman bireylerin mekân içindeki etkileşim biçimini şekillendiren önemli bir unsur olmaktadır. Belirli bir işlev için tasarlanmış bir mimari alan, işlev ile ilgili kaldığı sürece belirli bir süreklilik düzeyini koruma eğiliminde olmaktadır (Carmona, 2010). Mekânın işlevle ilgisi kaybolduğunda bu işlev bozukluğu veya mekânın amaçlanan işlevi artık yerine getirmemesi, süreksizlik unsurlarını ortaya çıkarmakta ve mekân kullanılabilirliğini kaybetmektedir. Bu süreksizlik anında alınacak kararlar mekânın yaşam döngüsünün devam edip etmeyeceği hakkında verilecek karara bağlı olmaktadır. Yeni koşullar altında yeni bir işlev ile sürekliliğine devam etmek mekânın varoluş sürekliliği için bir fırsat oluştururken, farklı bir işlev ile kurgulanmayan mekânın yaşam döngüsü sonlanmaktadır. Tez çalışmasının bu bölümünde mekânların işlevini yitirmesine dolayısıyla süreksizliğine sebep olan gerekçelerin kapitalist ekonomi ve dolayısıyla ortaya çıkan tüketim alışkanlıklarımız ile olan bağlantısını anlamak için, mekânın tüketimi ile kurduğumuz ilişkide değişen değerler irdelenmiştir.

Globalleşme ve modernite, bilinmez ve kesin olmayan doğanın kontrol altına alınarak, insan ürünü bir hiyerarşi ve bürokrasi kurallarıyla yeni sistemler yaratmayı amaçlamıştır. Bu sistemlerin bireysel farklılıklar ve insanın kaotik doğası önüne geçme düşüncesi vardır (Bishop & Williams, 2012). Güç ve kontrol ile ilişkilendirilen istikrar yüceltilirken; geçici olan, şüpheli, eksik ya da faaliyetin sonu olarak algılanmıştır (Szaton, 2018). Bauman, kenti tanımlarken değişkenlik ve geçicilik ile ilişkilendirdiği akışkanlık terimini kullanmış; kentin dinamik yapısının mekân tanımlarını sürekli olarak değişip yeniden belirlediğini, keskin ve belirgin sınırların kaybolduğunu söylemiştir (Bauman, 2000). Dinamik ve akışkan bir yapıya sahip olan kent yapısına rağmen, kapitalist ekonomiler metalar yaratmak adına sınırlı ve standart olanı yaratmaya çalışmıştır. Kentlerin büyümesi aynı zamanda elde edilen rantın da büyümesine sebep olduğu için kent topraklarının mülkiyeti sermayenin ilgi alanına girmiştir. Düzenleyicilerin ya da yatırımcıların

elinde olan sermaye sonucunda, kentin mülkiyeti ve kullanımına yönelik kararlardaki söz hakkı sermayenin yönetimine kalmıştır (Yırtıcı, 2011).

Mekânın yeniden kullanımında, tüketimdeki değişimin ve tüketim alışkanlıklarının kalıcılık – geçicilik, sınırlar – sınırsızlıklar ve mülkiyet – müştereklik değerleri ile bağlantısı olduğu öngörülmüş ve bu değerlerin mekânı tüketimimize olan etkisi incelenmiştir.

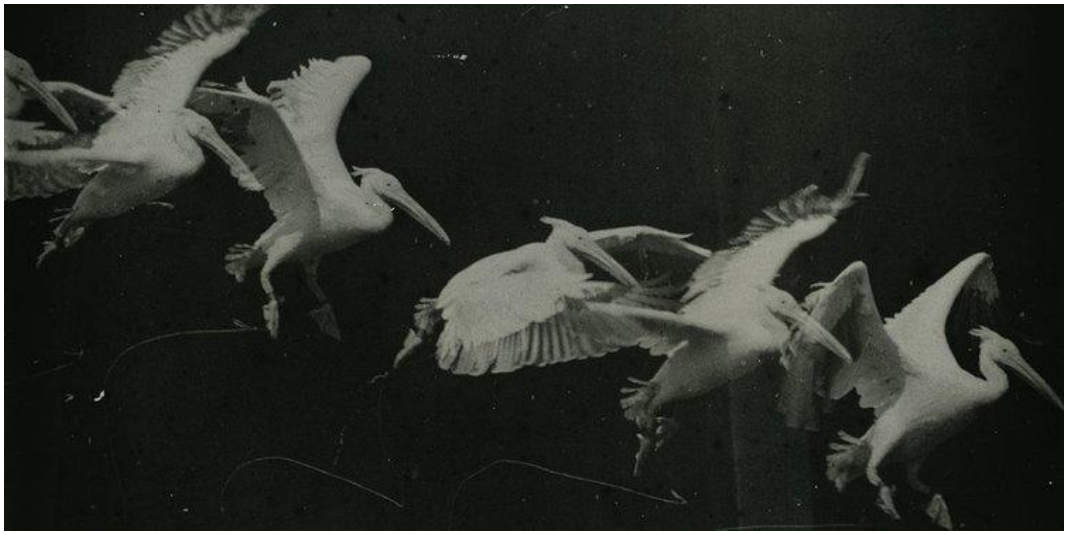
3.2.1 Kalıcılık - Geçicilik

Mimarlık pratiğinde, mekân genelde durağan bir varlık, çeşitli faaliyetleri barındıran değişmeyen bir kap olarak kabul edilmektedir. Ancak bu geleneksel mekân anlayışı, mimari mekânların günlük ve uzun süreli kullanımında ve yaşanan deneyimlerinde var olan içsel dinamizmi ve dönüştürücülüğü göz ardı eder. Mimari mekânlardaki dönüşümü, mekânın dönüşüme açıklığını anlamak için mekânların nasıl kullanıldığı ve deneyimlendiğini incelemek gerekmektedir. Kullanıcıları, mekânda faaliyetler gerçekleştirir, deneyimlerine dayanarak onlara anlamlar verir. Bu aktif etkileşim sürekli bir değişim halinde olup kullanıcı ve mekânı birbirine bağlı olarak dönüştürmektedir.

Elizabeth Grosz, "Architecture From The Outside Essays on Virtual and Real Space" adlı kitabında mimarlık anlayışının, inşaat sonrası maruz kalınan sürekli hareketler ve değişiklikleri kapsaması için sabit planlarını ve fiziksel sınırlarını aşması gerektiğini ifade etmiştir (Grosz & Eisenman, 2001). Bu yeni mimarlık anlayışı sadece fiziksel değişiklikleri değil, aynı zamanda kullanımın akışkanlığını, sakinler ile olan değişken ilişkileri ve beklenmedik oluşları teşvik etme potansiyelini de kapsamaktadır. Mekânın değişebilir, transformatif bir şey olduğu düşüncesi; mimarlık pratiğini yalnızca statik bir mekân yaratma sanatı olarak değil, aynı zamanda döngüsel bir yapma ve yeniden yapma süreci olarak görmemize yol açmaktadır. Perspektifteki değişim, zaman, kullanım ve insan davranışı ile etkileşime girerken mimarlığın sabit ve somut olmanın ötesindeki dönüştürücü potansiyellerin fark edilmesini sağlamaktadır.

Yapıların inşasında sonra değişime devam eden şeyler oluşunu Latour ve Yaneva 'hareketli proje' olarak tasvir etmiştir (Latour & Yaneva, 2017). Bina, içinde ve dışında olup bitenler ile birlikte yaşlanan, değişen, dönüşen bir şeydir. Yazarlara göre binaların sürekli dönüşümünü algılayamamamız, uygun teorik ve görsel

araçların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Buradaki araç ihtiyacının farkındalığı ise, Étienne-Jules Marey tarafından icad edilen kronofotografik tabanca sayesinde olmuştur. Film kameralarının atası olarak da görülen bu araç saniyede 12 görüntü çekebilmekte, kromatografik plaka üzerinde hareketli görüntüler yakalamaktadır (Şekil 3.2). İcad edilen bu araç ile kuşun uçuşu bir dizi donmuş karede yakalanmış, uçuşun mekâniği görselleştirilmiştir. Mimaride de mekânın değişen bir varlık olduğunu görmemizi sağlayan teorilere ihtiyaç duyulmaktadır (Latour & Yaneva, 2017).



Şekil 3.2: Kromatografik plaka üzerinde yakalanmış hareketli görüntüler (Marey, 1882)

Benjamin, tarihin karmaşık dinamiğinde sanat eserinin ötekilerin ve geride bırakılmışların en görünür temsilcisi olduğunu söylemektedir. Bu temsiliyetin ortaya çıkışının ise eleştirmenin sanat eserinin hakikatini ortaya çıkarması ve zamanının çelişkilerini teşhir etmesiyle olduğunu belirtmektedir. Bu süreç için eserin dayanıklılığı, sürekliliği önemlidir. Dayanıklılık ve süreklilik eseri daha çok eleştirilmeye, teşhir edilmeye maruz bırakır. Farklı eserler ve zamanlardan çıkarılan parçalar, bir montaj ilkesi ile bir araya getirilerek tarihsel bağlamı oluşturmaktadırlar. Benjamin'in "Çevirmenin Görevi" yazısında ortaya çıkan bir kavram olan 'afterlife' buna değinmektedir. Benjamin'e göre bir sanat eserinin yaşam döngüsünde iki dönem vardır: pre-history (öncesi) ve afterlife (sonrası). Eserler bünyelerinde hem öncesini hem de sonrasını barındırmaktadır. Zaman içerisinde bu iki kavram da değişime uğrayabilmekte, eser yaratıcısının niyetini

geride bırakabilmektedir. Benjamin, 1927-1940 yılları arasında yazdığı ‘Pasajlar’ eserinde toplumsal okumayı mimarlık üzerinden yapmıştır. Mimari, yazar için gizli mitolojinin en önemli kanıtıdır. Benjamin’in ifadesindeki mitoloji, geleneksel mitolojilerden ziyade toplum yapılarında üstü kapalı olarak yer alan kültürel ve sosyal mitlerdir. Mimarinin materyal varlığı ve maddiliği; mimariye şeyleştirme ve meta fetişizmini fiziksel olarak gösterme özelliği kazandırmaktadır (Benjamin, 2003). Pasajlar, yazarın temel görüngüsü (urphänomene) olmuştur (Berman vd., 2018). Benjamin’e göre, 19. Yüzyılın mitolojisi kapitalist üretim ve tüketim tarzına gömülü inançlar ve değerler olacaktır.

> *Başlangıcından düşüşüne kadar Paris pasajlarındaki biçimlerin ve değişimlerin kökenlerini takip ediyor ve bunları ekonomik gerçekler üzerinden kavrıyorum. Nedensellik açısından bakıldığında bu gerçekler, yani sebep olarak, öncelikli olaylar olmaz; ancak kendi gelişimleri içinde - açılmak daha iyi bir sözcük olurdu- kemerlerin somut tarihsel biçimlerinin tümünün, bitkilerin ampirik dünyasının tüm zenginliğini ortaya çıkaran bir yaprak gibi ortaya çıkmasına izin verdikleri ölçüde olurlar (Benjamin & Amit Chaudhuri, 2009).*

Hızlı üretim ve tüketim döngüsünün işlemesini sağlayan planlı eskimeler ve modalar; yeni olanın geçiciliğini saklamaya, bir ilerleme hali vaad etmeye çalışmaktadır. Mimarlığın üretim ve tüketim döngüsü, yeni tüketim biçimlerinin hızına yetişememekte, böylece ilerleme yanılsamasının bir ölçüsü olmaktadır.

Aldo Rossi, “analog şehir” kavramı ile şehri; mimarinin geçmiş, bugün ve gelecek arasında köprü kuran bir anımsatıcı araç olarak hizmet ettiği bir kolektif hafıza deposu olarak konumlandırmaktadır (Rossi, 1982). Bu bağlamda inşa edilen yapılar, tarihin izlerini taşırken aynı zamanda değişen toplumsal ve kültürel bağlama uyum sağlayarak hem kültürel sürekliliğin kalıcılığını hem de zamansal değişimin geçiciliğini bünyesinde barındırmaktadır.

Rossi tarafından 1980’de Venedik Bienali için tasarlanan Teatro Del Mondo (Dünya Tiyatrosu), mimari mekânların geçiciliği ve dönüştürücü dünyası ile ilgili iyi bir örnek olmaktadır (Şekil 3.3). Kendisinden kalıcı bir yapı tasarlanması istenen mimar bunun yerine geçiciliğin temsili denilebilecek, bienal sonrası sökülecek taşınabilir bir yapı tasarlamıştır.



Şekil 3.3: Aldo Rossi'nin Teatro del Mondo'su (Domus Architettura, 2023)

Yapı silindiriktir ve iki ana kademeye sahiptir. Alt kısım, üst katta küçük bir ahşap oditoryumu destekleyen içi boş bir yüzer platformdan oluşmaktadır. Yapı, Rossi'nin mimari formların, doğrudan işlevsel rollerinin ötesinde, şehrin kolektif anılarını ve deneyimlerini taşıdığına dair inancının bir somut örneği olmuştur. Bienalden sonra, Teatro del Mondo demonte edilmiş ve geçici doğası vurgulanarak kaldırılmıştır. Bununla birlikte, kalıcılık ve geçiciliğin mimarlıktaki rolleri hakkındaki tartışmalar üzerindeki etkisi kalıcı olmuştur.

3.2.2 Sınırlar - Sınırsızlıklar

Sınırlar ve sınırsızlıklar, mekânın fiziksel boyutları yanında sosyo-kültürel boyutlarını da şekillendiren karşıt temalardır. Baudrillard, Kötülüğün Şeffaflığı'nda insanın sınırlarla olan ilişkisini incelemek adına camekân çocuk metaforunu kullanmaktadır. Camekân çocuk cam bir fanusta yaşayan, dış çevre ile doğrudan etkileşimden izole edilmiş birey olarak tanımlanmaktadır (Baudrillard & Benedict, 2002). Fanusun dışında ise doğa, hayvanlar, mülteciler yani bütün ötekiler kalmaktadır. Fanus metaforu sınırlayan ve izole eden katı, çizilmiş sınırlarla bir mimari alanın sembolik bir temsili olarak hizmet etmektedir. Fanusu cam oluşu sınırsızlığa ima ederek dışarıdaki dünyaya engelsiz bir görsel süreklilik sunmakta ve böylece sınırlılık ve sınırsızlık öğelerinin bir arada var oluşuna örnek olmaktadır.

Sınır koyan ve ötekileştiren sınırlar, tüketim alışkanlıkları ve ekonomik sistemler ile de bağlantılıdır. Kapitalizm, verimlilik ve maksimize edilmiş karlılık arayışında, genellikle farklılıkları ortadan kaldırmakta ve tekdüzeliği teşvik etmektedir. Üretilen şeylere yönelik tüketici yaratma arayışında mekânsal yönlendirmeler bir yöntem olabilmektedir (Baudrillard & Benedict, 2002). Mekâna konulan sınırlar ile kullanıcılara karar verilebilmekte, erişilebilirlik sınırlandırılmakta böylece

toplumsal hayat direk olarak etkilenebilmektedir. Kullanıcıların yaşadıkları mekân üzerindeki etkisini anlamak için mekânın aynı zamanda sosyal bir ürün olduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir. Lefebvre'nin, Mekânın Üretimi'nde ortaya attığı bu fikir, mekânın sosyal iletişimler ve kültürel pratiklerle şekillendiğini varsayar. Mekânlar yalnızca doldurulacak boş kaplar değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde aktif bir katılımcı olarak rol almaktadır. Lefebvre'ye göre bütün toplumlar kendi mekânlarını yaratmaktadır (Lefebvre, 1974/2020). Modern kapitalist ekonomi ile yönetilen toplumlarda ise kapital, hegemonya olarak çalışmaktadır. Mimarlık pratiğinde karar alan aktörlerden düzenleyicilerin (planlama otoriteleri, yerel otoriteler, belediyeler) rolü bu noktada önemlidir. İmar planları, imar yönetmelikleri gibi hukuki çerçeveleri oluşturma gücüne sahiplerdir. Kamu arsalarının kullanımı da belirleyen düzenleyiciler; karar alıcı bir diğer aktör olan yatırımcılardan sermaye çekebilmektedirler.

Lefebvre'nin mekân kuramı, mekânın üçlü kavramsallaştırılmasını içermektedir. Bu mekânlar algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekânlardır. Algılanan mekân, günlük yaşamımızda karşılaştığımız şekli ile fiziksel alanı ifade eder. İş, özel yaşam ve eğlence yerlerini birbirine bağlayan yolları ve ağları içerir. Lefebvre'nin kentsel gerçekliği anlamanın çok önemli bir yolu olarak gördüğü algılanan mekânlar, kullanıcıların gerçekte ne yaptıkları, günlük hayatlarında nasıl hareket ettikleri ve mekânı nasıl kullandıklarıdır. Tasarlanan mekân; mekânı bir ürün olarak tasvir eden üreticiler, regülatörler ile ilişkilendirilen, mekânın kavramsal olarak anlaşılması ve yorumlanmasıdır. Bu mekân biçimi, üretim-tüketim ilişkilerine ve bu ilişkilerin yarattığı düzene bağlıdır. Yaşanan mekân, doğrudan yaşanılan ve ilişkili imgeler ve semboller aracılığıyla deneyimlenen mekân ve dolayısıyla kullanıcılar uzamıdır. Yaşanan mekânda nesneler sembolik olarak kullanılarak fiziksel alanı kaplamaktadır (Lefebvre, 1974/2020).

Lefebvre'nin teorisi, kullanıcıların sadece ikamet etmekle kalmayıp; aynı zamanda eylemleri, algıları ve hayal güçleri aracılığıyla mekânı yarattıklarını vurgulamaktadır. Kullanıcılar günlük rutinleri, pratikleri ve mekâna yükledikleri anlamlarla yaşanan mekâna katkıda bulunmaktadırlar. Aynı zamanda tasarlanan mekândan, yani üreticiler tarafından kurgulanmış mekânlardan etkilenirler. Mekânlar, kullanıcıların eylemlerini ve deneyimlerini şekillendirirken aynı zamanda kullanıcılar mekânı etkiler ve dönüştürmektedirler. Bu mekânı anlamanın

sadece fiziksel boyutuyla ilgili olmadığını, aynı zamanda sosyal etkileşimler, kültürel sembolizm ve kişisel deneyimlerle ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Mekânı olduğu gibi - şeffaf ya da gerçek - anlamak, onu üreten süreçlerin inkârını gerektirir. Bu durum, zihinsel ve toplumsal alanların üretimini bilinçli olarak göz ardı ederken, mekânın fiziksel boyutunu teşvik eder ve Lefebvre'ci ifadeyle, temsili mekânların ve mekânın temsillerinin varlığını ve mücadelesini reddeder. Sonuç olarak, mekânı sosyal açıklamaya dahil etmeye yönelik her girişim, aynı zamanda onun inşa edilmiş unsurlarını da kapsamalıdır. Bu, yalnızca fiziksel alandan ve onunla ilgili analizlerden memnun olmayı değil, aynı zamanda toplumsal üretimin ekonomi politiğinin ve onunla çalışan varoluşsal/aktör temelli bağlamın farkındalığını kabul etmeyi de içerir. Toplumsal gerçekliğin mekândan bağımsız olarak ele alınması, sağlanan açıklamada yalnızca mekânın doğasında var olan yönlerin çarpıtılmış bir anlayışını değil, aynı zamanda gerçekliğin kendisinin de çarpıtılmış bir şekilde anlaşılmasını önermektedir (Aslan, 2018).

Eşzamanlı olarak, kapitalizm başka şekillerde mimari alanlarda sınırsızlığı teşvik etmektedir. Kapitalizmin küresel erişimi, benzer mimari formların ve tipolojilerin coğrafyalara yayılmasında kendini gösterdiği gibi, kültürel ve coğrafi sınırları ortadan kaldırarak bir türdeşlik ve süreklilik duygusunu beslemektedir. Şanghay'ın gökdelenleri, İstanbul'un alışveriş merkezleri veya New York'un ofis kompleksleri, coğrafi olarak farklı olsalar da kapitalist mekânın küreselleşmiş, sınırsız doğasını yansıtan tasarım ve deneyim açısından çarpıcı benzerlikler paylaşmaktadırlar (Baudrillard & Benedict, 2002). Aynı bağlamda John Urry küreselleşmenin mekânın tüketimine etkisini turizm sektörü üzerinden incelemiş; bu küreselleşmenin, uluslararası tercihlere hitap eden destinasyonlar sebebiyle benzersiz kültürel ve yerel özelliklerin kaybolmasına neden olduğunu söylemiştir. Kitle iletişim araçlarının mekanların tüketimine etkisinden de bahseden Urry, turistlerin beklentilerini ve ziyaret edecekleri yerle ilgili kararlarını şekillendirmek için sanal deneyimlere, çevrimiçi incelemelere ve derlenmiş içeriğe güvendiğini belirtmiştir (Urry, 1995).

3.2.3 Mülkiyet- Müştereklik

Mekânların mülkiyeti, kullanım kararları alınmasında, mekânı etkileyen regülasyonların belirlenmesinde direk söz almaktadır. Bu söz hakkının etki alanı,

çok aktörlü ve bu aktörlerin birbirleri ile bağlantıları ile oluşan ve değişen kentlerde önemli olmaktadır. Farklı mülkiyetlere sahip mekânlar bir araya gelerek kentin mimari dokusunu oluşturmaktadır. Mülkiyet, belirli otoritelerin mekânın kullanımını dikte ettiği alanı ifade etmektedir.

Kapitalizm ile gelişen şehirlerde kent toprağının gelir kaynağı olarak görülmesi kentlerin morfolojik yapısını kökten değiştiren bir gelişme olmuştur. Rekabet faktörü ile kent toprağının değeri kira geliri ve üzerinden elde edilebilecek rant ile ölçülmeye başlanmıştır (Vance, 1971). Diğer sektörlerde görülen tekelleşme kent toprakları için de görülmeye başlanmıştır. Mülkiyetin kent planlamasındaki söz hakkı bu şekilde sermayenin söz hakkına dönüşmüştür.

Sakinlerinin söz hakkı olduğu alanları azalan kentlerde müşterek ve kamusal mekanların gerekliliği artmıştır. Stavros Stavrides, müşterek mekân tanımını yaparken, bu mekânları kamusal mekân ile karıştırmamanın önemini vurgulamaktadır. Ona göre müşterek alanın kullanıcıları o alanın bakımını da üstlenmektedir. Müşterek mekânın kullanıcıları tarafından önemsenmesi, umursanması, mekânın mümkünlüğü için gerekli olmaktadır (Stavros Stavrides, 2016). Harvey, müşterekleri şöyle yorumlamıştır; *"Ortak olan, bu nedenle, belirli bir tür şey, varlık veya hatta toplumsal süreç olarak değil, kendi kendini tanımlayan belirli bir toplumsal grup ile onun fiilen var olan veya henüz var olan yönleri arasındaki istikrarsız ve şekillendirilebilir bir toplumsal ilişki olarak yorumlanmalıdır."* (Harvey, 2012).

Müşterekler, katılımcı süreçler sonucu ortaya çıkmakta ve insanlar kolektif olarak ilişkilerini geliştirdikçe sürekli olarak yeniden oluşmaktadır (Stavrides, 2016). Mekânda oluşan ortaklık önemseme kavramı ile de ilgili olmaktadır. Bu önemseme yetkililer tarafından atanan koruyucuların ötesine geçen, alan için ortak bir sorumluluk ve ilgi duygusu anlamına gelmektedir.

Mekânın mülkiyeti kullanılabilirliğine dair yarattığı söz hakkından ötürü yeniden kullanım kararlarının alınmasında önemli bir etkendir. Yeniden kullanım sonrası mekân üzerinde söz sahibi karar alıcı aktörlerin verdiği kararlar sonrasında mülkiyetteki değişim incelenmiştir.

4
SÜREKLİLİĞİN YENİDEN KULLANIM ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Mekânın sürekliliğini etkileyen faktörler yeniden kullanım örnekleri üzerinden incelenirken kalıcılık-geçicilik, sınırlar-sınırsızlıklar, mülkiyet-müştereklik değerlerindeki değişimi gösteren tablolar hazırlanmıştır. İncelenen örnekler yeniden kullanım öncesi işlevini kaybetmiş mekanlar arasından seçilmiştir. Mekanların yeniden kullanım kararlarının alınma süreçleri, süreçten öncesi ve sonrasındaki değişimler göz önünde bulundurulmuştur. Örnekler, seçkisiz olmayan amaçsal örneklem yöntemi ile seçilmiştir.

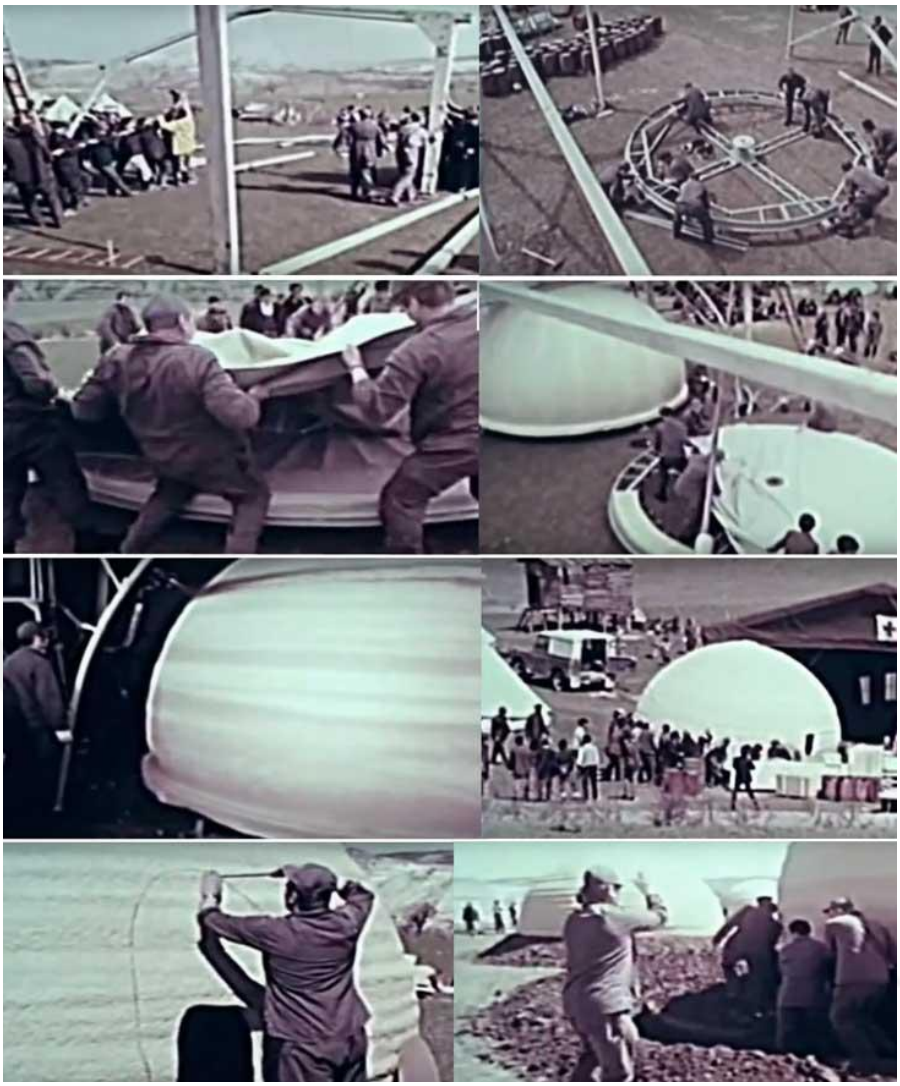
İlk örnek olan Bayer Kubbeleri, doğal afet sonrası geçici konut olarak üretilen fakat sonrasında kullanıcıların aldığı kararlar ile farklı işlevlerle sürekliliğini korumuştur. Bayer Kubbelerinden farklı olarak yeniden kullanım kararının üreticiler tarafından verildiği Sesc Pompeia projesi, aksi takdirde yıkılacak bir endüstri binasının kent sakinleri için kamusal bir alana dönüştürülmesi ile sonuçlanmıştır. Müze Gazhane'de meydana gelen yeniden kullanım sürecinde karar alıcı aktör düzenleyiciler olsa da bu karar kent sakinlerinin müşterek çabaları ve yerel yönetimlerin iknası ile gerçekleştirilmiştir. Marconi İşgali, yeniden kullanım sürecine kullanıcılıların düzenleyicileri karşılarına alarak ihtiyaçları doğrultusunda mekânı illegal olarak mesken edinmeleri olayıdır. Örnekler değerlendirilirken, artan değerler "+", azalan değerler "-", değişmeyen değerler ise "o" sembolü ile ifade edilmiştir.

4.1 Bayer Kubbeleri

Tablo 4.1: Bayer Kubbeleri kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.)

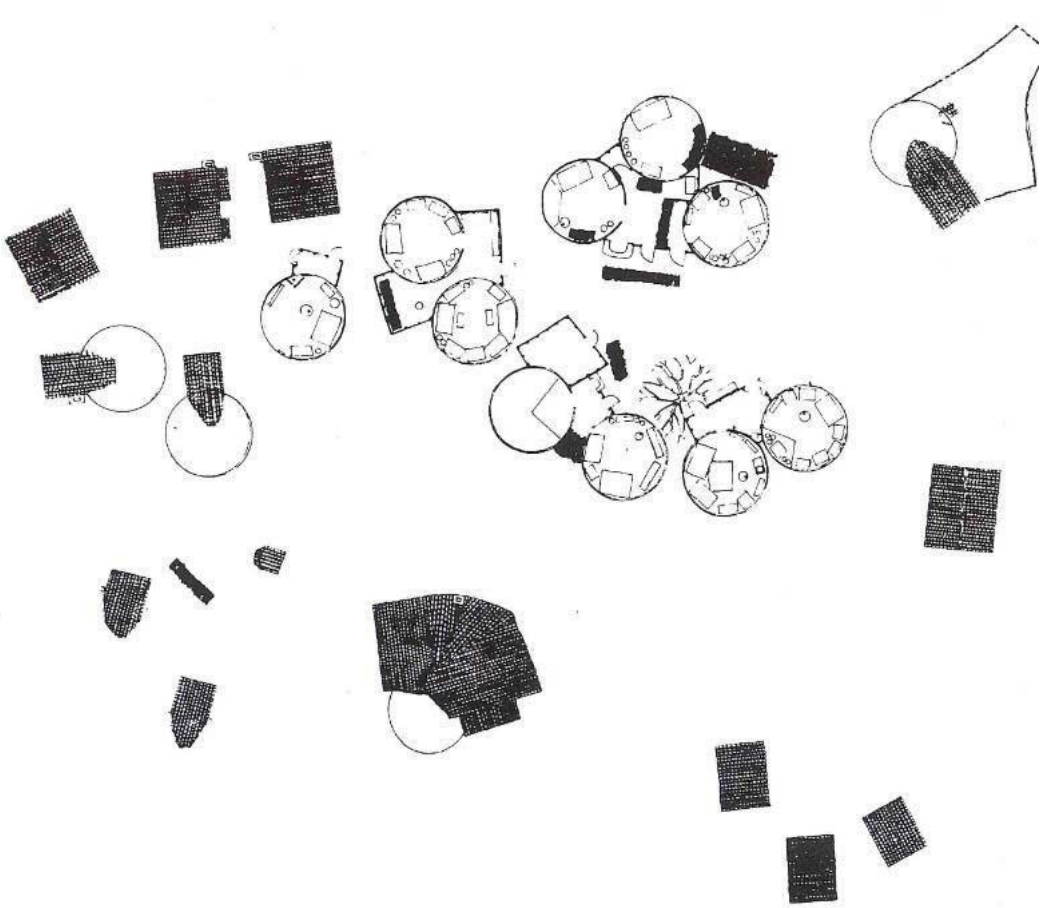
Yapının Adı:	Bayer Kubbeleri	**Yapım Yılı:**	1970
Konumu:	Gediz / Kütahya / Türkiye	**Dönüşüm Yılı:**	1970
Yeniden Kullanım Öncesi İşlevi:	Afet sonrası geçici konut	**Yeniden Kullanım Öncesi Mülkiyet:**	Özel Mülkiyet
Yeniden Kullanım Sonrası İşlevi:	Geçici konut / depo / kümes vs.	**Yeniden Kullanım Sonrası Mülkiyet:**	Özel Mülkiyet
Yeniden Kullanım Karar Verici Aktörü:		**Kullanıcılar**	

1970 yılında yaşanan Gediz depreminden sonra, köy halkının yarısı yaşamının kaybetmiş ve yerleşim yerindeki yapılar barınamaz hale gelmiştir. Depremden kısa süre sonra Almanya merkezli Bayer firması, yerleşim merkezinde poliüretan kubbeler üretmek amacı ile gerekli malzeme, ekipman ve teknisyeni bölgeye sevk etmiştir. Bir ay içerisinde 405 adet poliüretan kubbe üretilmiştir. Üretildikleri tarihte kullanım ömürlerinin yaklaşık altı ay olduğu düşünülen taşınabilir kubbeler, kullanıcılarının kararları ile 7-15 yıl arası sürekliliğine devam etmiştir (Şekil 4.1).



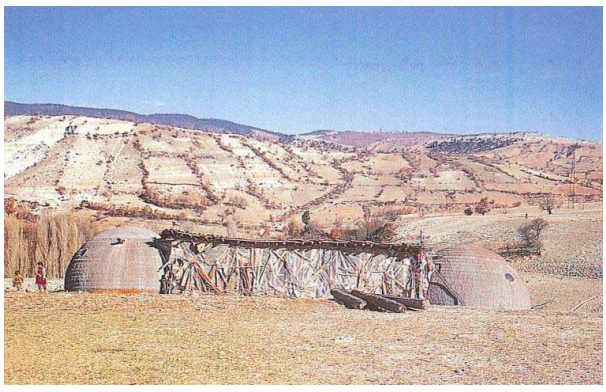
Şekil 4.1: Kubbe barınakların üretim süreci (Arkitera, 2020)

Üretilen kubbelerin 5 metre çapında ve 250 kg ağırlığında olup, birkaç insanın birleşerek taşıyabileceği bir strüktürdür. Kubbelerin planlanan alana yerleştirilmesi ise küçük bir temel kazımı sonrasında yerleştirilen kubbenin etrafına toprak doldurulması ile yapılmıştır. Kubbelerin üretim ve yerleşim aşamasında müşterek bir çaba gösterilmiş, afet sonrası yaşam koşullarının iyileştirilmesi için toplu hareket edilmiştir. Kubbelerin kullanımı özel kılan ise, yerel halkın kendiliğinden yaptığı dönüşümdür. Zaman içerisinde organik olarak yeni kullanımlar, planlar ortaya çıkmıştır (Ozkan, 1983).



Şekil 4.2: Kubbeleri bir araya getirerek oluşturulan plan tipleri (Ozkan, 1983).

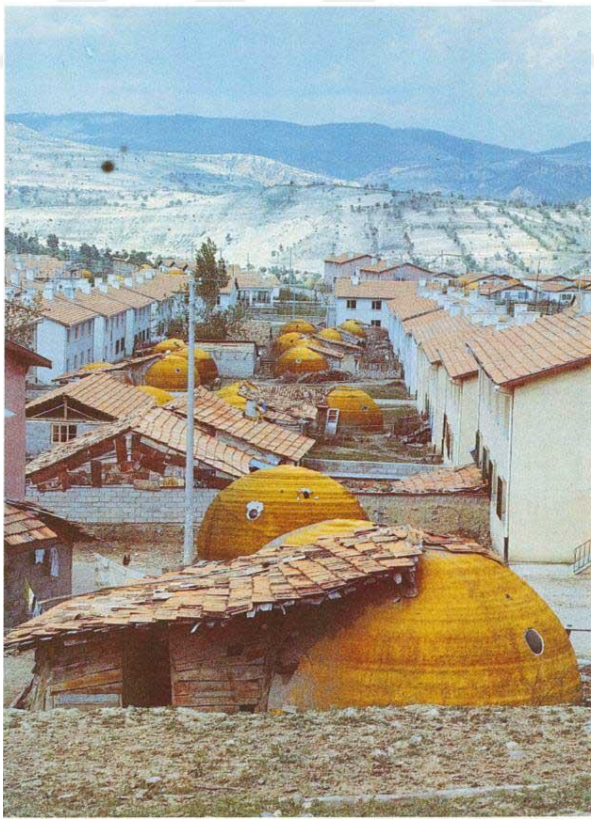
Yerel halk yeni yerleşim alanlarına taşınmaya başladıkça, kubbeleri de kendileri ile götürmüş, zaman içerisinde ilk planlanan alanda neredeyse kubbe kalmamıştır. Kubbeler, kullanıcıları tarafından götürüldükleri yerlerde değiştirilmeye, kullanım alanları genişlemeye başlamıştır. Aileler bir araya gelerek avlulu alanlar yaratmış, kubbelere yıkılmış binalardan toplanan malzemelerle ekler yapılmış (Şekil 4.3), uygun görülen yaşam alanları oluşturulmaya çalışılmıştır (Şekil 4.2).



Şekil 4.3: İki kubbenin yerel mazemeler ile bir araya getirilip kullanılması (Ozkan, 1983).

Yerel halkla yapılan röportajlara göre kimse deprem sonrasında kubbeleri satmamış, yapılar artık sosyal hafızanın bir parçası haline gelmiştir. Konutlar inşa edildikçe, sürekli bir yaşam alanı olarak kullanılmayan kubbeler, depo, kümes, ekstra yatak odası gibi çeşitli işlevlerle kullanılmıştır. Malzemenin yalıtım özelliğinden dolayı kışları ideal bir yaşam alanı olan kubbelerin negatif yanlarından biri ise kullanıcılar için mobilya yerleşiminin zor olması olmuştur. Yaz aylarında küçük açıklıklar ve içerideki sıcak hava nedeniyle kullanışsız olan kubbeler artık geçici kullanım alanlarıdır.

Üretim, taşıma, kullanım aşamalarının neredeyse hepsinde müşterek bir emek kullanılmış olan kubbeler, afet sonrası halkın sosyal ve fiziksel ilişkilerinin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Yapıların fiziksel olarak belirli bir zemine bağlı, sabit olmaması; yeniden kullanım kararlarının kullanıcılar tarafından alınabilirliğinin kolaylığına yol açmıştır (Şekil 4.4). Bir araya gelen yapılar ile, kullanım alanı sınırları kullanıcılar tarafından verilmiştir. Kullanıcıların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilecek fiziksel özelliklerinin oluşu, farklı işlevler için kullanılmasına olanak sağlamıştır.



Şekil 4.4: Kubbelerin yeni kalıcı yerleşim alanlarında kullanımları (Ozkan, 1983).

Tablo 4.2: Bayer Kubbeleri değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Bayer Kubbeleri						
	Mülkiyet	**Müştereklik**	**Kalıcılık**	**Geçicilik**	**Sınırlılık**	**Sınırsızlık**
İşlevsel	o	o	o	+	o	+
Anlamsal	o	+	+	o	o	+

Mülkiyet ve müştereklik ilişkisi kapsamında: Geçici kullanım amaçlı yapılmış olan kubbeler, kullanıcılarına dağıtılmış; daha sonrasına kullanıcıların kararı ile kullanım şekilleri değişse de (örneğin birden fazla ailenin bir ara gelip avlu oluşturan planlar yaratması) yapıların mülkiyeti değişmemiştir. Mekânların üretilme sürecinden sonra kullanım alanlarına taşınması, kullanıcıların yeni yerleşim alanlarına yerleşmesi gibi süreçlerde kullanıcılar arası dayanışma sağlanmış; yeni yaşam alanları müşterek bir emekle oluşmuştur.

Kalıcılık ve geçicilik ilişkisi kapsamında: Öngörülen kullanım süresinden çok daha uzun bir süre kullanılmaya devam edilen yapılar, zaman içerisinde farklı işlevlere hizmet etmiştir. Kubbeler, kullanıcılar tarafından farklı alanlara taşınan, farklı amaçlar için kullanılan yapı elemanları olmuş ve sakinleri için geçici yapılardan ziyade planlanın aksine kalıcı parçalara dönüşmüştür.

Sınırlılık ve sınırsızlık ilişkisi kapsamında: Mekânın planlanan işlev dışı kullanımlara imkân vermesi işlevsel olarak bir sınırsızlık alanı yaratmıştır. Kullanıcıların mekânı kullanma şekline karar verme hali, yeni mekân kullanımları üretiminde özgürlük alanı yaratmıştır.

4.2 Sesc Pompeia

Tablo 4.3: Sesc Pompeia kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Yapının Adı:	SESC Pompeia	**Yapım Yılı:**	1938
Konumu:	Sao Paulo / Brezilya	**Dönüşüm Yılı:**	1977 - 1986
Yeniden Kullanım Öncesi İşlevi:	Endüstriyel (Çelik Fıçı Fabrikası)	**Yeniden Kullanım Öncesi Mülkiyet:**	Özel Mülkiyet
Yeniden Kullanım Sonrası İşlevi:	Spor ve Gündelik Yaşam Merkezi Merkezi (Leisure Center)	**Yeniden Kullanım Sonrası Mülkiyet:**	Devlet (kamu) mülkiyeti
Yeniden Kullanım Karar Verici Aktörü:		**Üreticiler / Yatırımcılar**: Finansman Kuruluşu: Serviço Social do Comércio (SESC) (Social Service of Commerce, İş Kuruluşları Sosyal Servisi)	

SESC Pompeia, birden çok dönüşüm geçirmiş ve mülkiyet değiştirmiş bir alandır. Alanda bulunan fabrika yapıları, yaşam döngüsüne 1938 yılında Almanya merkezli bir şirket olan Mauser & Cia'nın çelik varil üretim fabrikası olarak başlamıştır. Daha sonra Brezilya merkezli farklı bir şirket, yapının mülkiyetinin almış ve bir süre çelik varil üretimine devam ettikten sonra buzdolabı üretimine geçmiştir. Sonrasında alan terk edilmiş ve bir süre terk halde kentte var olmuştur. Yeniden kullanım ile başlayacak dönüşüm sürecini ve etkilerini anlamak için ise, dönemin sosyo-politik değişimlerini dikkate almak gerekmektedir.

1960'lı yıllar Brezilya'da toplumsal değişimlerin yaşandığı zamanlardır. Ülkenin politik, ekonomik ve sosyal yapısı değişmiş, bu değişimler gündelik yaşama yansıdığı gibi mimariye ve kent gelişimine de yansımıştır. 1960'lı yılların başında yüksek enflasyon ve dış borçlar ülkede ekonominin istikrarsız yol açmıştır. 1964'te askeri darbe ile varolan hükümet devrilmiş, 1985'e kadar sürecek olan askeri diktatörlük kurulmuştur. Askeri rejim, ekonomiyi stabile etmek için bir dizi ekonomik reform gerçekleştirmiş ve sanayileşmeyi teşvik etmiştir. Bu reformlar 1968'den 1973'e kadar "Brezilya Mucizesi (Brazilian Miracle)" olarak bilinen ve ekonominin yıllık %10'un üzerinde büyüdüğü hızlı bir ekonomik büyüme dönemine yol açmıştır. Bu gelişmelere rağmen elde edilen ekonomik faydalar eşit olarak dağıtılmamış, mevcut gelir eşitsizliği artmış ve toplumda huzursuzluğa yol açmıştır (Randall & Baer, 1990).

Askeri diktatörlük dönemi, aynı zamanda sanatçılar, öğrenciler ve entelektüeller dahil olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerin direnişini kışkırtan katı sansür ve insan hakları ihlalleri ile hatırlanmaktadır. Ekonomik politikalar ile şiddetlenen toplumsal direniş, 1970'ler ve 1980'ler boyunca grev ve protestolara toplumda karşılık bulmuştur (Skidmore, 1989).

SESC, 1965'te halihazırda terk edilmiş fabrika bulunan araziyi aldığında; buradaki mevcut yapıları yıkıp yeni bir kültür merkezi yapmayı amaçlamıştır. Bu plan hemen gerçekleştirilmemiş ve fiziksel koşulları riskli olmasına rağmen mevcut yapılar bir süre çeşitli aktiviteler için kullanılmışlardır. 1977 yılında SESC için hazırlanan ve mevcut binaları yıkmayı ve yeni bir tasarım yapmayı öneren proje hazırken, SESC yöneticilerinin karar değişikliği ile projenin sorumluluğu mimar Lina Bo Bardi'ye verilmiştir. Bo Bardi'nin önerisi, mevcut yapıları kullanmaya devam etmektir (Şekil 4.5).



Şekil 4.5: Sesc Pompeia (solda) yeniden kullanım öncesi (Sheier, 1977) ve (sağda) yeniden kullanım sonrası (Kon, 1997)

Lina Bo Bardi, Brezilyadaki siyasi iklimden dolayı ülkeden ayrılmış fakat 1960'lı yılların sonunda geri dönmüştür. Mimari tasarım düşünceleri, toplumun geçirdiği değişimler etrafında şekillenmiş, projelerin sosyal ve kültürel boyutlarına daha fazla odaklanan bir yaklaşım benimsemiştir. Bo Bardi, mimarlığa yaklaşımını "Mimarlığı kolektif bir hizmet ve şiir olarak görüyorum, sanatla hiçbir ilgisi olmayan bir şey, görev ve bilimsel pratik arasındaki bir tür ittifak." sözleri ile açıklamıştır (Copans, 2012).

Yapıldığı dönemde endüstri mirası ve bunların korunması gibi söylemler, mimari pratikte kendine yer edinmemiş olan Sesc Pompeia, Brezilya'nın yerel modern mimarlığı adına önemli örnekler arasına girmiştir.

Proje kapsamında, kullanıcıların ekonomik boyutunun mekân kullanımını etkilememesi amacı ile özelleştirmeden uzak durulmuştur. Alan araç trafiğine

kapatılmış böylece kullanıcılar için daha deneyimlenebilir ve erişilebilir bir mekâna dönüşmüştür.

Tablo 4.4: Sesc Pompeia değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Sesc Pompeia						
	Mülkiyet	**Müştereklik**	**Kalıcılık**	**Geçicilik**	**Sınırlılık**	**Sınırsızlık**
İşlevsel	-	+	+	o	-	+
Anlamsal	-	+	+	o	-	+

Mülkiyet ve müştereklik ilişkisi kapsamında: Özel mülkiyet olan mekân, kamuya ait olmuş, bir arada bulunma hali beraberinde müşterek pratikler doğurmuştur. Mekânı müşterek kullanma pratikleri, kent sakinlerinin ekonomik-sosyal sınırlamalar olmadan alandan yararlanabiliyor oluşu, mekânın kullanımını müştereklestirilmiştir.

Kalıcılık ve geçicilik ilişkisi kapsamında: Mekân, yeniden kullanım projesi ile sürekliliğine ve kullanımına devam edebilmiştir. Kalıcılık - geçicilik zıtlığı, işlevsel kullanımı yansıtmış, mekân kent sakinleri için kalıcı bir müşterek alan olmuştur.

Sınırlılık ve sınırsızlık ilişkisi kapsamında: Yeniden kullanım sonrası mekânın kullanım alanında araç sınırlamaları gibi sınırlar olsa da (Şekil 4.5) yeniden kullanım öncesine kıyasla kent içinde deneyimlenen bir alan ortaya çıkmıştır. Farklı işlevsel kullanımların mümkünlüğü ile kent sakinleri için aidiyet hissedebilecekleri ve yararlanabilecekleri bir alan haline gelmiştir.



Şekil 4.6: Sesc Pompeia dış mekân kullanımı (Sesc Pompeia, 2018)

4.3 Müze Gazhane

Tablo 4.5: Müze Gazhane kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Yapının Adı:	Müze Gazhane	**Yapım Yılı:**	1892
Konumu:	Kadıköy / İstanbul / Türkiye	**Dönüşüm Yılı:**	2019
Yeniden Kullanım Öncesi İşlevi:	Gazhane (Hasanpaşa Gazhanesi (Kurbağalıdere Gazhanesi ya da Kadıköy Gazhanesi olarak da bilinir)	**Yeniden Kullanım Öncesi Mülkiyet:**	Devlet (kamu) mülkiyeti
Yeniden Kullanım Sonrası İşlevi:	Müze, Kütüphane, Kültür Merkezi	**Yeniden Kullanım Sonrası Mülkiyet:**	Devlet (kamu) mülkiyeti
Yeniden Kullanım Karar Verici Aktörü:		**Kullanıcılar / Düzenleyiciler** (İstanbul Büyükşehir Belediyesi)	

İstanbul'un Kadıköy ilçesinde yer alan Hasanpaşa Gazhanesi, İstanbul'un Anadolu yakasına gaz tedariki için 1892'de inşa edilmiş bir endüstriyel binadır. Yapımından itibaren üretime kısa aralar verilmiş olsa da Hasanpaşa Gazhanesi 1993 yılına kadar işlevine hizmet etmeye devam etmiş, daha sonrasında ihtiyaç kalmaması sebebiyle üretim durdurulmuş ve bina terk edilmiştir (Tanyeli ve Aslan, 2001).



Şekil 4.7: Hasanpaşa Gazhanesinin Yeniden Kullanım Öncesi Durumu (Gazete Kadıköy, 2022)



Şekil 4.8: Hasanpaşa Gazhanesinin Yeniden Kullanım Sonrası Durumu (Gazete Kadıköy, 2022)

Terk edilen Hasanpaşa Gazhanesinin Müze Gazhaneye dönüşüm süreci, mahalle sakinlerinin bir araya gelerek oluşturdukları "Gazhane Çevre Gönüllüleri" grubu ile başlamıştır. 1993 yılında işletmesi durduktan sonra gazhane alanı yıkılıp yerine bir süpermarket yapılmak istenmiş, mahalleli ise mevcut kamusal alanı sahiplenmiştir. Kent sakinleri ve yerel otoritenin desteği sonrasında 25 Ekim 1994 tarihinde İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulundan, "Kadıköy-Hasanpaşa'daki üretimi durdurulmuş olan gazhane tesislerinin ayrıntılı bir değerlendirme yapılarak korunması ve binalara dokunulmaması" kararı çıkmıştır. Bu karara rağmen izinsiz bir şekilde alanda küçük yıkımlar yapılmış, mekân müphemleşmeye başlamıştır. Gazhane Çevre Gönüllüleri 1996'da bir araya gelerek mimarların, meslek insanlarının, mesleki odaların görüşlerini derlemişler ve mahallede yaptıkları anket çalışmasının sonucunda Gazhane alanının kültür merkezi ve yeşil alan olarak düzenlenmesi talebini ortaya çıkarmışlardır (Altınsaray Özgüner, 2020). Çevre sakinlerinin çabasına Kadıköy Belediyesi ve Afife Batur destek vermiştir. Bu çabalar sonucunda İstanbul Teknik Üniversitesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında protokol imzalanmış, Gazhane Tesislerinin yeniden kullanımı ile ilgili proje oluşturulmuştur. 2014 yılında başlayan uygulama süreci 2021 yılında tamamlanarak alan, 'Müze Gazhane' adıyla kullanıma açılmıştır.

Müze Gazhane içerisinde müze, sergi alanları, kütüphane, kitapçı, çalışma alanları ve yerel belediye bünyesindeki çeşitli işletmelere ait tiyatro ve konser salonları, kafe, restoran gibi farklı ihtiyaçlara yanıt verecek işlevler bulundurmaktadır.



Şekil 4.9: Müze Gazhane Kullanımı (Müze Gazhane, 2023.)

Tablo 4.6: Müze Gazhane değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Müze Gazhane						
	Mülkiyet	**Müştereklik**	**Kalıcılık**	**Geçicilik**	**Sınırlılık**	**Sınırsızlık**
İşlevsel	-	+	+	o	-	+
Anlamsal	-	+	+	o	-	+

Mülkiyet ve müştereklik ilişkisi kapsamında: Özel mülkiyet olan mekân, kamuya ait olmuş, bir arada bulunma hali beraberinde müşterek pratikler doğurmuştur. Mekânı müşterek kullanma pratikleri, kent sakinlerinin ekonomik-sosyal sınırlamalar olmadan alandan yararlanabiliyor oluşu, mekânın kullanımını müşterekleştirilmiştir.

Kalıcılık ve geçicilik ilişkisi kapsamında: Mekân, yeniden kullanım projesi ile sürekliliğine ve kullanımına devam edebilmiştir. Kalıcılık- geçicilik zıtlığı, işlevsel kullanımı yansıtmış, mekân kent sakinleri için kalıcı bir müşterek alan olmuştur.

Sınırlılık ve sınırsızlık ilişkisi kapsamında: Yeniden kullanım sonrası mekânın kullanım alanında araç sınırlamaları gibi sınırlar olsa da yeniden kullanım öncesine kıyasla kent içinde deneyimlenen bir alan ortaya çıkmıştır. Farklı işlevsel kullanımların mümkünlüğü ile kent sakinleri için aidiyet hissedebilecekleri ve yararlanabilecekleri bir alan haline gelmiştir.

4.4 Marconi İşgali

Tablo 4.7: Marconi kimlik bilgileri (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Yapının Adı:	Marconi Binası	**Yapım Yılı:**	Bilinmiyor
Konumu:	São Paulo / Brazil	**Dönüşüm Yılı:**	2012
Yeniden Kullanım Öncesi İşlevi:	Ofis	**Yeniden Kullanım Öncesi Mülkiyet:**	Özel mülkiyet
Yeniden Kullanım Sonrası İşlevi:	Konut	**Yeniden Kullanım Sonrası Mülkiyet:**	Müşterek
Yeniden Kullanım Karar Verici Aktörü:		Kullanıcılar	

Brezilya'da olan São Paulo kentinde, yerel yönetim 1980'lerde başlayarak şehir merkezi olmayan bölgelerde yeni ekonomik merkezlerin oluşumunu teşvik etmiştir. Bu durum merkez bölgedeki emlak fiyatlarını düşürse de binaların gelecekte yenilenebileceği varsayımı ile bölgedeki binaların yüksek değerleri korunmuştur. Konut fiyatları ve kiraların spekülasyonlar ile yüksek tutulması, kent sakinlerinin ekonomik durumlarının kötü olması sonucunda 2010 yılında São Paulo merkez bölgesinde 290.000 (iyi yüz doksan bin) konut boş kalmıştır (Earle, 2012). Bu durum yeni ekonomik merkezlerdeki emlak değerlerinin artmasına, dolayısıyla kent sakininin yerinden edilmesine, yoksulların kent çeperlerine gitmek zorunda kalmasına sebep olmuştur. Aynı dönemde kentte yaklaşık 130.000 hanenin evsiz olduğu, 890.000 hanenin ise yetersiz koşullarda yaşadığı görülmüştür (De Carli, 2016). Bu koşullar altında kent merkezindeki gelişim dinamiklerini kent hakkı talepleri ile ilişkilendiren bir kent aktörü olarak örgütlü konut hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır (De Carli, 2016). Örgütlü konut hareketleri, kent işgallerini kentin yoksulları için barınak üretmenin bir yolu ve mevcut konut sıkıntısına, erişilebilir ve uygun fiyatlı konutlara olan ihtiyacı vurgulamak için bir platform olarak kullanmıştır (Kopper & Richmond, 2021). Gayri resmi olarak yapılan işgaller, eylem için en uygun anları ve alanları belirlemek amacıyla binanın fiziksel ve yasal koşullarını dikkate alan, dikkatlice tasarlanmış sivil itaatsizlik eylemleri olmuşlardır. Boş bir yapı işgal edildikten sonra, binanın kendi kuralları ve yönetiminde izlenecek ilkeler üzerinde anlaşmaya varmak için kolektifler oluşturulmuş, eylemler kullanılmayan mülkleri harekete geçirme ve şehir

merkezini yeniden sahiplenme mücadelelerinde konut hareketlerine yasal, teknik ve sosyal destek sağlayan sivil toplum grupları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve akademik kurumlardan oluşan geniş ağlar tarafından desteklenmiştir (De Carli, 2016).



Şekil 4.10: Marconi binası (Álvarez , 2013)

1930'larda bir ofis bloğu olarak inşa edilen Edificio São Manoel binası (Şekil 4.6), 1980'lerde terk edilmiş, yalnızca binanın zemin katındaki ticaret birimleri kullanılmaya devam etmiştir. 2012 yılında, São Paulo Brezilya'da 'Housing for All' (Movimento Moradia Para Todos) hareketi tarafından organize edilen işgal, terk edilmiş Edificio São Manoel binasının işgali ile başlamış ve Marconi işgali olaral anılmıştır. Aralarında yüksek oranda ulusal ve uluslararası göçmenlerin de bulunduğu yaklaşık 130 haneye ev sahipliği yapan Marconi'de insanlar arasındaki gündelik sosyal ilişkileri dönüştürülerek hem sakinlere hem de dışarıdakilere konut sağlamanın yanı sıra, çoklu kolektif faaliyetler sağlanarak ortak yaşama bir örnek oluşturulmuştur. Çeşitli ve karmaşık bir sakin grubunu koordine etmenin bir yolu olarak, işgaldeki kolektif yaşam, kat temelli bir organizasyon yapısı kullanılmış, her kat, yarı bağımsız bir birim olarak dikkatle yönetilmiş ve belirlenmiş bir kat temsilcisi tarafından idare edilmiştir. Bu hiyerarşik yönetişim yapısı, merkezi kontrol biçimlerinin yanı sıra kolektif karar alma örneklerini de içermiş (Şekil 4.7); binanın bakımını sağlamanın yanı sıra, işgalin savunmasız sakinleri arasında karşılıklılık ve dayanışma biçimlerinin oluşturulmasına katkıda bulunan kolektif uygulamaların geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (De Carli vd., 2015).

Marconi'de kurulan ilişkisel ağlar ve yaşam alanları geçici olsa da protesto kampını oluşturan şey, toplumsal yeniden üretim ile politik eylem arasındaki gerilimi vurgulayarak zaman ve değişimle birlikte ortadan kaybolmuştur.



Şekil 4.11: Kullanıcılar tarafından organize edilen kreş (Boieras, 2015)

Tablo 4.8: Marconi İşgali değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Macroni İşgali						
	Mülkiyet	**Müştereklik**	**Kalıcılık**	**Geçicilik**	**Sınırlılık**	**Sınırsızlık**
İşlevsel	-	+	o	+	-	+
Anlamsal	-	+	o	+	-	+

Mülkiyet ve müştereklik ilişkisi kapsamında: Dönüşüm sonrası farklı işlevler ve paylaşılan sorumluluklar ile mekânın müşterek kullanımı artmıştır. İşgal edilen alanlarda bir arada var olma ve direnme hali, mekânda aidiyet hissetmeye, mekâna ve sakinlerine karşı sorumlu olma haline yol açmıştır

Kalıcılık ve geçicilik ilişkisi kapsamında: Mevcut yapı içerisinde, sakinlerin ihtiyaçları doğrultusunda yeni mekânlar kurgulanmış, kurgulanan mekânlar kullanıcılar ile değişime uğramıştır. Politik bir eylem olma özelliği taşıyan yeniden kullanım süresi, belirli bir zaman aralığına ve legal düzenlemelere olmayıp sakinleri için geçici bir çözüm olmuştur.

Sınırlılık ve sınırsızlık ilişkisi kapsamında: Kent içerisinde terk edilmiş özel bir mülkiyet olan alan, dönüşüm sonrasında çok sayıda sakin tarafından kullanılmaya

başlanmıştır. Kullanım çeşitlerine göre mekân içerisinde yeni sınırlar üretilmiş olsa da mekânın fiziksel olarak kullanılma kapasitesi artmış ve terk edilme haline göre daha geçirgen bir yapı olmuştur. Mekân özel mülkiyete sahip ve kullanılamayan bir alan olmaktan çıkıp, kent sakinlerinin yararlanabildiği geçici bir barınma alanına dönüşmüş ve sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Kent kullanımı adına alınan yasal düzenlemelere karşı çıkılmış, mekânın sınırları aşılarak bir özgürlük ve direnç alanı oluşturulmuştur.

4.5 Örneklerin Değerlendirilmesi

Tablo 4.9: Örneklerin değerlendirme tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

	Mülkiyet	Müştereklik	Kalıcılık	Geçicilik	Sınırlılık	Sınırsızlık	
Bayer Kubbeleri	o	o	o	+	o	+	**İşlevsel**
	o	+	+	o	o	+	**Anlamsal**
Sesc Pompeia	-	+	+	o	-	+	**İşlevsel**
	-	+	+	o	-	+	**Anlamsal**
Müze Gazhane	-	+	+	o	-	+	**İşlevsel**
	-	+	+	o	-	+	**Anlamsal**
Marconi İşgali	-	+	o	+	-	+	**İşlevsel**
	-	+	o	+	-	+	**Anlamsal**

İncelenen yeniden kullanım örnekleri sonucunda görülmüştür ki: Müştereklik ve sınırsızlık değerleri, bütün örneklerde tutarlı bir şekilde artmış; zıtlıkları olarak ifade edilmiş olan mülkiyet ve sınırlılık değerleri çoğunlukla azalmış ya da sabit kalmıştır. Kalıcılık ve geçicilik değerleri ise, örnekler arasında ve incelendiği bağlam açısından (işlevsel ve anlamsal) değişiklik göstermiş, tutarlı bir değişime uğramamıştır. Kesin bir kanıya varılamayacak olsa da incelenen örneklerde karar verici aktörlerin düzenleyiciler olduğu örnekler olan Sesc Pompeia ve Müze Gazhane'de, yeniden kullanım kalıcılığı artırırken; kullanıcıların karar alıcı olduğu Marconi İşgalinde geçicilik artmıştır. Marconi İşgali özelinde bu durumun yaşanması, işgalin düzenleyiciler tarafından desteklenmemesi sebepli olmuştur. Bayer Kubbeleri'nde ise işlevsel olarak geçici kullanımlara açık yapılar oluşması, bu durumun ise yapıların daha uzun süreli ve kalıcı kullanımına sebep olması nedeniyle kalıcılık ve geçicilik değerleri farklı bağlamlarda bir arada artmıştır.

5
TARTIŞMA VE SONUÇ

Mimari alanların doğası gereği değişimlere tabi olduğu açıktır. Bir yapının statik yapısı, fiziksel formu ve kalıcılığı, kullanımının getirdiği dönüştürücü özellikler, eskime süreci, çevre ve bireylerle etkileşimi ile her zaman diyalog halindedir. Hem fiziksel hem de kavramsal olarak mimari alanların sınırları, yerleşim, kullanım ve değişime uğradıkça sürekli müzakereye tabi tutulur. Sınırsızlık kavramı, bu bağlamda, bir yapı veya tanım eksikliği anlamına gelmez, daha ziyade, zaman içinde farklı kullanımlara ve kullanıcılara uyum sağlamak için genişleyebilen, daralabilen ve dönüşebilen alanların esnek, uyarlanabilir doğasını ifade eder. Benzer şekilde, mimari yapıların kalıcılığı, değişmezliklerinin bir kanıtı değil, daha çok değişime dayanma kapasitelerinin bir kanıtıdır. Binaların maruz kaldığı eskime, kullanım ve değişiklik süreci, geçiciliklerinin, temel yapılarını korurken uyum sağlama ve gelişme yeteneklerinin bir kanıtıdır. Müştereklik kavramı, kullanıcıların kimliklerini mekânlara kazımasıyla, karakterlerini ve anlamlarını kolektif olarak şekillendirmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Tez çalışmasında elde edilen bulgular sonucunda, mekânın yeniden kullanıldığı senaryolar; kalıcılık geçicilik zıtlığını barındırıyor olsa da müştereklesme ve sınırsızlaşma sürekliliğin, yani sürdürülebilirliğin bir sonucu olmuştur. Üretici aktörler olan mimarlar olarak mekânın mülkiyetine yönelik yapabileceklerimiz sınırlı olsa da mimarlık pratiğini bu öngörü ile yapmanın yeni süreklilik, sürdürülebilirlik ihtimalleri yaratma potansiyeli vardır. Aynı şekilde yeniden kullanım ile sınırsızlaşan mekân; kapitalist ekonomilerdeki insanın kendisine benzemeyen, benzemediğini düşündüğü ile arasına sınır koyması, ötekileştirmesi ile tezatlık oluşturmuş ve yeniden kullanımın tüketim toplumunun tüketim alışkanlıklarının dışında bir pratik olduğunu göstermiştir.

Mimari alanların işlevselliği yalnızca tasarımlarıyla belirlenmemekte, kullanımlarından ve kullanıcılarının gelişen ihtiyaçlarından etkilenmektedir. Bu bağlamda işlev bozukluğu, tasarımın bir başarısızlığı değil, daha çok mekânı yeniden tasarlamak ve yeniden tasarlamak için bir dönüşüm fırsatı yaratmaktadır. Özünde, mimari mekânların sürekliliği, değişime direnen ve değişime uyum sağlayan özelliklerini dengeleme, değişime ayak uydururken yapılarını koruma

yeteneklerinde yatmaktadır. Mimari alanların zaman içinde ilgili, kullanılabilir ve anlamlı kalabilmesi bu dengeleyici eylem yoluyla gerçekleşmektedir. Mimari alanların karmaşıklığı ile boğuşmaya devam ederken, anlayışımızın sınırlarını sorgulamaya, keşfetmeye ve zorlamaya devam etmemiz çok önemlidir. Bu süreçten elde edilen içgörüler sadece bilgimizi zenginleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda mimari mekânların tasarımı ve kullanımı için yeni olanaklar açacaktır. Mekânların dinamik doğasını tanımak ve benimsemek, nihayetinde sadece işlevsel ve estetik açıdan hoş değil, aynı zamanda kapsayıcı, sürdürülebilir ve bireylerin ve toplumların gelişen ihtiyaçlarına cevap veren mekânlar yaratmamızı sağlayacaktır.

Yeniden kullanımın sürdürülebilirlik adına mutlak çözüm olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Çalışma kapsamında incelenen zıtlıklar birbiri ile var olmaya muhtaçtır. Bu zıtlıkların etkilerini, birbirleri ile dengelerini görmek ise üretim sürecinde karar vermede yardımcı olabilmektedir. Tatjana Schneider ve Jeremy Till mimarın pratikteki rolü için “Mimarların yapı üretim sürecinin ve diğer küresel güçlerin güçsüz kurbanları olarak tasvir edilmesini reddetmeli ve bunun yerine ilerici siyasetin kendi temsilcilerimiz haline gelmeliyiz.” demiştir (Awan vd., 2011). Mekân üretimi-tüketimi döngüsünde sürece etki eden faktörleri bilmek, üretici bir aktör olarak yapabileceklerimizin sınırlarını araştırmak; mimarlık pratiğinde yeni düşünceler, alternatifler kurgulamamıza yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

A.Hamdi İslamoğlu. (2013). Tüketici davranışları. Beta Yayınevi.

Adorno, T. (2003). Negative Dialectics. Routledge.

Altınsaray Özgüner, B. (2020). Tarihi Hasanpaşa Gazhanesi'nden Müze Gazhane'ye. Mimarlık Dergisi, 421(16-20).

Altınsay Özgüner, B. (2021). Bir uzun koruma mücadelesi: Tarihî hasanpaşa gazhanesi'nden müze gazhane'ye. Mimarlık, 58(421). mo.org.tr/mimarlikDergisiDocs/pdf/MIMARLIK421.pdf

Beaufoy, H., (1993), "The Green Office In Britain: A Critical Analysis", Journal of DesignHistory, 6(3): 199-207.

ecretaria de Habitac ¸a ~o, Prefeitura da Cidade de Sa ~o Paulo(Housing Secretariat, Municipality of the City of Sa ~oPaulo) (2010).Plano Municipal de Habitac ¸a ~o 2009 – 2024.Sa ~o Paulo: Prefeitura da Cidade de Sa ~o Paulo.

Hatt, P. K., & Reiss, A. J. (2002). Kentsel Yerlesimlerin Tarihi. A. Alkan, & B. Duru (Dü) içinde, 20. Yüzyil Kenti (A. Alkan, & B. Duru, Çev., s. 27-36). Ankara: Imge Yayinevi.

Heller, H. (2011). THE INDUSTRIAL REVOLUTION: MARXIST PERSPECTIVES. In The Birth of Capitalism: A 21st Century Perspective (pp. 176–214). Pluto Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt183p671.10

Madge, P., (1993), "Design, Ecology, Technology: A Historiographical Review", Journal ofDesign History, 6 (3): 149-166.

Murray, A., Skene, K., Haynes, K., Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). Thecircular economy: An interdisciplinary exploration of the concept and application in aglobal context. Journal of Business Ethics, 140(3), 369–380. doi:10.1007/s10551–10015–2693–2692

Özüsen, B. & Yildiz, Z. (2012). BUZUL ÇAGI'NDAN ILK ÇAG'A TÜKETIMIN TARIHI . Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , 4 (7) , 1-16 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/vizyoner/issue/23012/246103

Sjoberg, G. (2002). Sanayi Öncesi Kenti. A. Alkan, & B. Duru (Dü) içinde, 20. Yüzyil Kenti (A. Alkan, & B. Duru, Çev., s. 37-54). Ankara: Imge Yayinevi.

Szaton, K. (2018). The temporary use as a strategy for transforming the space ofcontemporary cities. Space transformations supported by the purposefulapplication of temporary use, based on a case study. MiscellaneaGeographica. Regional Studies on Development, 22(4).

Tanyeli, G. ve Aslan, D. (2001). Kadiköy-Hasanpasa Gazhanesi, Arradamento Mimarlik Sayi: 2001/09 s.105-107.

Álvarez , J. (2013). Marconi Binası. In PREDIO.

Arkitera . (2020). Kubbe barınakların üretim süreci. In Arkitera Mimarlık Merkezi AŞ. https://www.arkitera.com/gorus/poliuretan-kubbeyi-yerellestirmek/

Aslan, P. Y. (2018). The Production of Space and the Visibility of Lefebvre's Spatial Triad: The Case of Taksim Gezi Park. Journal of Planning, 28(3). https://doi.org/10.14744/planlama.2018.25338

Awan, N., Schneider, T., & Till, J. (2011). Spatial agency : other ways of doing architecture. Routledge.

Baudrillard, J., & Benedict, J. (2002). The transparency of evil : essays on extreme phenomena. Verso, , Cop.

Baudrillard, J., Hazal Deliceçaylı, & Ferda Keskin. (1997). Tuketim toplumu = La société de consommation. Ayrıntı.

Baudrillard, J., Nouvel, J., & Aziz Ufuk Kılıç. (2011). Tekil nesneler. YEM Yayın.

Bauman, Z. (2000). Liquid Modernity. Polity Press.

Bauman, Z. (2004). Work, consumerism and the new poor. Open University Press, , Cop.

Bauman, Z. (2007). Consuming Life. Polity Press.

Bayraktaroğlu, B. (2019). ENFORMASYON ÇAĞINDA YENİ KÜLTÜR MEKÂNLARI OLARAK ENDÜSTRİ YAPILARI.

Benjamin, W. (1935). The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction. Penguin Books.

Benjamin, W. (2003). The arcades project. The Belknap Pr. Of Harvard Univ. Pr.

Benjamin, W., & Amit Chaudhuri. (2009). One-way street and other writings. Penguin.

Berman, Sommella, & Wright. (2018). The age of translation : a commentary on Walter Benjamin's "The task of the translator. Routledge.

Bevilacqua, L. (2018). On Üçüncü Yüzyıl Sur Kapılarında Devşirme Malzeme (Spolia): Bizans ve İtalya. 10. ULUSLARARASI ANAMED YILLIK SEMPOZYUMU, 10.

Bijker, W. E. (1997). Of bicycles, bakelites, and bulbs : toward a theory of sociotechnical change. Mit Press.

Bishop, P., & Williams, L. (2012). The temporary city. Routledge.

Boieras, G. (2015). Kullanıcılar tarafından organize edilen kreş [Dearq]. In Regeneration through the "Pedagogy of Confrontation": Exploring the Critical Spatial Practices of Social Movements in Inner City São Paulo as Avenues for Urban Renewal.

Bouville, A. (2020). Fallout from Nuclear Weapons Tests. Health Physics, 118(4), 360–381. https://doi.org/10.1097/hp.0000000000001237

Carmona, M. (2010). Public places, urban spaces : the dimensions of urban design. Architectural Press.

Carson, R. (1962). Silent Spring. Penguin Books.

Chiu, R. L. H. (2004). Socio-cultural sustainability of housing: a conceptual exploration. Housing, Theory and Society, 21(2), 65–76. https://doi.org/10.1080/14036090410014999

Ciravoğlu, A. (2006). SÜRDÜRÜLEBLİRLİK DÜŞÜNCESİ-MİMARLIK ETKİLEMNE ALTERNATİF BİR BAKIŞ: "YER"İN ÇEVRE BİLİNİCİNE ETKİSİ.

Collins, D. (1988). Adam Smith's Social Contract: The Proper Role of Individual Liberty and Government Intervention in 18th Century Society. Business & Professional Ethics Journal, 7(3/4), 119–146. https://www.jstor.org/stable/27799988?seq=3

Condit, C. W. (1964). The Chicago School of architecture. Chicago Univ. Of Chicago Pr.

Copans, R. (Director). (2012). LA CITADELLE DU LOISIR, LE CENTRE SOCIAL POMPEIA DE SAO PAULO. ARTE Fransa.

De Carli, B. (2016). Micro-resilience and justice: co-producing narratives of change. Building Research & Information, 44(7), 775–788. https://doi.org/10.1080/09613218.2016.1213523

De Carli, B., Apsan, A., Barbosa, B., Comarú, F., & de Sousa, R. (2015). Regeneration through the "Pedagogy of Confrontation": Exploring the Critical Spatial Practices of Social Movements in Inner City São Paulo as Avenues for Urban Renewal. Dearq Revista de Arquitectura / Journal of Architecture, 16, 146–161. https://doi.org/10.18389/dearq16.2015.10

Deamer, P. (2014). Architecture and capitalism : 1845 to the present. Routledge Taylor & Francis Group.

Diamond, J. (1999). Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies. W. W. Norton & Company.

Domus Architettura. (2023). Teatro del Mondo by Aldo Rossi . In https://www.domusweb.it/it/dall-archivio/2023/05/02/il-teatro-del-mondo-di-aldo-rossi-a-venezia-.html.

Douglas, J. (2010). Building Surveys and Reports. John Wiley & Sons.

EARLE, L. (2012). From Insurgent to Transgressive Citizenship: Housing, Social Movements and the Politics of Rights in São Paulo. Journal of Latin American Studies, 44(1), 97–126. https://doi.org/10.1017/s0022216x11001118

Grosz, E. A., & Eisenman, P. (2001). Architecture from outside : essays on virtual and real space. The Mit Press.

Harvey, D. (1985). The urbanization of capital. B. Blackwell.

Harvey, D. (2003). Postmodernliğin durumu. Metis Yayınları.

Harvey, D. (2012). Rebel cities : from the right to the city to the urban revolution. Verso.

Hegel, G. W. F. (1807). Phenomenology Of Spirit. Univ Of Notre Dame Press.

Henry 1861-1947 Ericsson. (2021). Sixty Years a Builder. Hassell Street Press.

Johnson, S., & Internet Archive. (1973). The politics of environment -- the British experience. In Internet Archive. London, Tom Stacey Ltd. https://archive.org/details/politicsofenviro0000john/page/n247/mode/2up

Kaban Kadıoğlu , Z. (2014). Tüketim İletişimi Süreçler, Algılar ve Tüketici. PALES YAYINLARI.

Kadıköy Belediyesi Bilgi İşlem Müdürlüğü. (2022, February 2). Gazete Kadıköy. Www.gazetekadikoy.com.tr. https://www.gazetekadikoy.com.tr/

KARATAŞ BAŞOĞLU, S. (2015). BUILDING MARSHALL PLAN IN TURKEY: THE FORMATION OF WORKERS' HOUSING QUESTION, 1946-1962.

Kırbaş Akyürek, B. (2019). Planlı Eskitilen Mimarlık: Yap, Yık, At . In A. Ciravoğlu (Ed.), Ters Köşe Ekoloji. Puna Yayın.

Kon, N. (1997). Dönüşüm sonrası Pompeia Fabrikasının havadan görünümü. In www.nelsonkon.com.br.

Kopper, M., & Richmond, M. A. (2021). Housing Movements and the Politics of Worthiness in São Paulo. The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology, 26(2), 276–296. https://doi.org/10.1111/jlca.12533

Kumar, V., Rahman, Z., Kazmi, A. A., & Goyal, P. (2012). Evolution of Sustainability as Marketing Strategy: Beginning of New Era. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 37(37), 482–489. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812007926

Kürşat Bumin. (2010). Demokrasi arayışında kent. İZ YAYINCILIK.

Latour, B., & Yaneva, A. (2017). "Give Me a Gun and I Will Make All Buildings Move":. Ardeth, 01(08), 102–111. https://doi.org/10.17454/ardeth01.08

Lefebvre, H. (2020). Mekanın üretimi. Sel Yayıncılık. (Original work published 1974)

Lippit, V. D. (1996). Radical political economy : explorations in alternative economic analysis. M.E. Sharpe.

Lopez, R. S. (2005). The commercial revolution of the Middle Ages : 950-1350. Cambridge Univ. Pess. (Original work published 1976)

Marey, É.-J. (1882). Marey tekeri fotoğrafı. In https://photomuseumireland.ie/chronophotography-workshops.

Marsh, C. (2013, December 1). Review: They Live. Slant Magazine. https://www.slantmagazine.com/film/they-live/

Marx, K., Mehmet Selik, & Nail Satlıgan. (2011). Kapital / Cilt 1, Kapital : Ekonomi Politiğin Eleştirisi 1. Cilt Sermayenin Üretim Süreci. Yordam Yayınları.

Meadows, D. H. (1972). The Limits to growth : a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. Universe Books.

Mokyr, J. (2018). The British Industrial Revolution. Routledge.

Müze Gazhane. (n.d.). Mekânlar – Gazhane İstanbul. MÜZE Gazhane. Retrieved July 10, 2022, from https://muzegazhane.istanbul/mekanlar/

Ozkan, S. (1983). Turkey: Foam Domes. Mımar Architecture in Development, 8(8).

Packard, V. (2011). The waste makers. Ig Pub.

Parnell, S. (2016). Defining a Global Urban Development Agenda. World

Development, 78(610), 529–540. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.10.028

Philip Henry , P. H. (1854). The Crystal Palace, general view from the Water Temple. In https://en.wikipedia.org/wiki/The_Crystal_Palace#/media/File:Crystal_Palace_General_view_from_Water_Temple.jpg.

Randall, L., & Baer, W. (1990). Review of The Brazilian Economy: Growth and Development. The Journal of Energy and Development, 16(1), 156–158. https://www.jstor.org/stable/24807908

Reader, J., & Fatine Bahar Karlıdağ. (2006). Şehirler. YAPI KREDİ YAYINLARI.

Reginald Pelham Bolton. (1911). Building for Profit. Nabu Press.

Rossi, A. (1982). The architecture of the city. Cambridge, Mass, Mit Press [Ca.

Ruault, P. (2017). Grand Parc, 530 Birimli Sosyal Konut Dönüşümü. In https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=80.

Sesc Pompeia. (n.d.). Sesc Pompeia dış mekân kullanımı. In https://www.sescsp.org.br/servicos-sesc-pompeia/.

Sheier, P. (1977). Dönüşüm öncesi Pompeia Fabrikasının havadan görünümü. In https://vitruvius.com.br/revistas.

Skidmore, T. E. (1989). The politics of military rule in Brazil, 1964-85. Oxford University Press.

Smith, A. (1759). The Theory of Moral Sentiments. Clarendon.

Smith, A. (1776). The Wealth of Nations. Ixia Press.

Smith, M. B. (2001). “Silence, Miss Carson!” Science, Gender, and the Reception of “Silent Spring.” Feminist Studies, 27(3), 733. https://doi.org/10.2307/3178817

Stahel, W. R., & Geneviève Reday-Mulvey. (1981). Jobs for Tomorrow.

Stavros Stavrides. (2016). Common space : the city as commons. Zed Books.

Stoll, M. (2020). Rachel Carson’s Silent Spring, a Book that Changed the World. Environment & Society Portal. https://doi.org/10.5282/rcc/8842

Stone, R. (2002). AIR POLLUTION: Counting the Cost of London’s Killer Smog. Science, 298(5601), 2106b2107. https://doi.org/10.1126/science.298.5601.2106b

Sweezy, P. M., & Hilton, R. H. (2006). The transition from feudalism to capitalism. Aakar Books, United Kingdom.

Thomas, D. (2019). FASHIONOPOLIS : the price of fast fashion - and the future of clothes. Head Of Zeus.

Uluengin, Ö. (2011). Tüm 'Öteki’lerin Kenti. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/460645

Urry, J. (1995). Consuming places. Routledge.

Vance, J. E. (1971). Land Assignment in the Precapitalist, Capitalist, and Postcapitalist City. Economic Geography, 47(2), 101.

https://doi.org/10.2307/143040

Vere, G. (2021). What Happened in History. Hassell Street Press. (Original work published 1942)

Voelker, R. (2021). CIRCULAR ECONOMY IN EUROPE : critical perspectives on policies and imaginaries. Routledge.

White, W. (2020). Landback Movement . In https://grist.org/fix/justice/indigenous-landback-movement-can-it-help-climate/.

Wikimedia commons. (2022). Chipko Movement. In https://www.ysec.ca/chipko.

Williams, R. (1976). Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. Oxford University Press.

World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). Our Common Future. Oxford University Press.

Yırtıcı, H. (2011, November). ..| Mimarlık Dergisi |.. Www.mimarlikdergisi.com. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=376&RecID=2802

Zimbalist, A., & Sherman, H. J. (2014). Comparing Economic Systems. Academic Press.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. MİMARLIKTA YENİDEN KULLANIMIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DÖNGÜSELLİK BAĞLAMINDA “KONUTLARIN DÖNÜŞÜM PROJESİ” ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ - 10. ULUSLARARASI MÜHENDİSLİK MİMARLIK VE TASARIM KONGRESİ